

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง เล่าความตามแหล่ง : ภาพสะท้อนทางภาษาและวัฒนธรรมไทย นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเรียงลำดับไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรม
2. การวิเคราะห์องค์ประกอบของร้อยกรอง
3. การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรม
4. วัฒนธรรมและประเพณีไทย
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรม

1. รูปแบบคำประพันธ์ หมายถึง ลักษณะร่วมของงานประพันธ์อันเป็นวิถีทางที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ในการนำเสนอเนื้อหาไปสู่ผู้อ่านรูปแบบคำประพันธ์ได้ เช่น กาพย์ กลอน โคลง ร่าย ฉันท์ เป็นต้น ลักษณะคำประพันธ์แต่ละชนิด กวีจะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาได้ (กตัญญู ชูชื่น, 2543, หน้า 22-30) ดังนี้

- 1.1 กาพย์ เป็นคำประพันธ์ที่กวีมักใช้แต่งเป็นทำนองเล่าเรื่อง
- 1.2 กลอน เป็นคำประพันธ์ที่กวีมักใช้แต่งเพื่อแสดงอารมณ์ แสดงความคิดเห็น เล่าเรื่องหรือสะท้อนภาพสังคม กลอนที่กวีแต่งพรรณนาคำครวญถึงบุคคลอันเป็นที่รักขณะเดินทางไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งลักษณะเช่นนี้เรียก กลอนนิราศ กลอนที่นำนิทานมาแต่งเรียก กลอนนิทานหรือนิทานคำกลอน กลอนที่นำนิทานหรือการเล่าเรื่องมาใช้แสดงละคร เรียก กลอนบทละคร กลอนที่นำไปใช้แต่งเป็นบทร้องโต้ตอบกัน เรียก กลอนสักวา กลอนดอกสร้อย กลอนเสภา
- 1.3 ร่าย เป็นลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้แต่งเป็นเนื้อเรื่องตลอด
- 1.4 โคลง กวีนิยมแต่งโครงเรื่องโดยใช้โคลงแต่งทั้งเรื่อง
- 1.5 ฉันท์ เป็นคำประพันธ์ที่ได้แบบอย่างมาจากบาลีกวีมักเลือกใช้ฉันท์ที่เหมาะสมกับลักษณะเนื้อเรื่อง

การพิจารณารูปแบบคำประพันธ์ ต้องพิจารณาว่า กวีเลือกใช้คำประพันธ์เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องหรือไม่ แต่งคำประพันธ์นั้นถูกต้องตามหลักฉันทลักษณ์หรือเปล่า เป็นต้น

2. เนื้อหา คือ สารสำคัญอันเป็นส่วนประกอบของเรื่องหรือแนวคิดสำคัญ โครงเรื่อง ฉากและตัวละคร

2.1 แก่นเรื่องหรือแนวคิด คือ สารข้อคิดเห็นหรือความตั้งใจของกวีที่ต้องการจะสื่อมายังผู้อ่าน กวีจะเชื่อมโยงโครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา และส่วนประกอบต่างๆ ทั้งหมดเข้าด้วยกันเพื่อแสดงแก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญออกมา แก่นเรื่องจะมีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันไป

2.2 โครงเรื่อง หมายถึง การลำดับเหตุการณ์ที่ผู้แต่งวางจุดมุ่งหมายไว้ เหตุการณ์ คือ เรื่องที่เกิดโดยทั่วไป เนื้อเรื่องในวรรณคดีมักจะเป็นเรื่องการรบ การผจญภัย ตัวละครเอกต้องผจญปัญหาและหาวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ และมักจบลงด้วยความสุขและความสำเร็จ เหตุการณ์ต่างๆ ที่สอดแทรกลงในตัวเรื่อง ทำให้เกิดเป็นเรื่องราวต่างๆ เป็นเรื่องสำคัญ ผู้อ่านต้องพิจารณาว่ากวีกำหนดเหตุการณ์แต่ละขั้นตอนอย่างไร สอดคล้องสัมพันธ์กันตลอดเรื่องหรือไม่ เหตุการณ์ใดสำคัญเหตุการณ์ใดไม่สำคัญเป็นเหตุเป็นผลกับเนื้อเรื่องหรือไม่ เหตุการณ์ต่างๆ ที่กวีสร้างขึ้นมามีความจริงหรือไม่

2.3 ตัวละคร คือ ผู้มีบทบาทในเนื้อเรื่อง กวีมักจะให้ตัวละครแสดงออกมามีเห็นด้านอารมณ์ ด้านศีลธรรมจรรยาโดยใช้ตัวละครแสดงบทบาทต่างๆ เช่น ด้วยคำพูด หรือที่เรียกว่า บทสนทนาหรือด้วยการกระทำที่เรียกว่า บทบาท ควรพิจารณาว่าตัวละครมีพฤติกรรมอย่างไร พฤติกรรมที่แสดงออกดีหรือไม่ มีความสมจริงเพียงใด

2.4 ฉาก กวีมักใช้ฉากที่เป็นบ้านเมือง สภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งธรรมชาติต่างๆ มาสร้างเป็นเหตุการณ์ในเรื่อง ควรพิจารณาว่า กวีพรรณนาฉากได้ถูกต้องสมจริง ใช้ถ้อยคำให้เห็นภาพหรือไม่ ฉากต่างๆ นั้น สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องหรือไม่ กวีมีความสามารถในการพรรณนาฉากได้อย่างประณีต วิจิตรและงดงามเพียงใด

3. กลวิธีการแต่ง วรรณคดีร้อยกรอง เรื่องหนึ่งๆ กวีจะใช้กลวิธีต่างๆ เพื่อทำให้วรรณคดีหรือวรรณกรรมนั้นๆ มีคุณค่า น่าสนใจ กลวิธีต่างๆ นั้น ได้แก่

3.1 ความไพเราะของบทร้อยกรอง คือ ความไพเราะอันเกิดจากรสคำ และความไพเราะอันเกิดจากรสความ

3.1.1 ความไพเราะอันเกิดจากรสคำ เกิดจากการที่กวีเลือกสรรคำที่มีเสียงเสนาะอันเกิดจากการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ คำที่เล่นเสียงวรรณยุกต์ คำที่เล่นเสียงสัมผัสคล้อง

จงกั้นการเล่นคำ เสียงหนักเบา การหลากคำ การใช้คำพ้องเสียงและคำซ้ำ การใช้ลีลา จังหวะของคำทำให้เกิดความไพเราะได้

3.1.2 ความไพเราะอันเกิดจากรสความเกิดจากการที่กวีเลือกใช้คำที่มีความหมาย กระชับ ชัดเจน ใช้คำถูกต้องตามความหมายที่ต้องการ เลือกใช้คำที่เหมาะสมแก่เนื้อเรื่อง ฐานะของบุคคลและอารมณ์ในเนื้อเรื่อง

3.2 กลวิธีการนำเสนอ กวีจะใช้วิธีนำเสนอเพื่อให้วรรณคดีและวรรณกรรมนั้นๆ น่าสนใจ น่าติดตามหรือน่าประทับใจต่างๆ เช่น เสนอสาระสำคัญอย่างตรงไปตรงมา หรือเสนอแบบให้ตีความหรือความเปรียบ เป็นต้น

4. การใช้ภาษา/กวีโวหาร วรรณคดีร้อยกรอง กวีมักใช้ศิลปะในการนำถ้อยคำ สำนวนโวหารมาประกอบทำให้อ่านเกิดจินตภาพและมีอารมณ์ร่วมหรือคล้อยตามไปด้วยกวีจะเลือกใช้คำมาเปรียบเทียบกับลักษณะต่างๆ กัน ได้แก่

4.1 อุปมา กวีใช้เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยมีคำเชื่อมโยง เช่น ดุจ ประดุจ เหมือน เช่น ปาน ฯลฯ ตัวอย่างเช่น

อันความคิดวิथाเหมือนอาวฐ ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสี้ยนฝัก
สงวนคมสมนึกใครอีกซัก จึงค่อยชักเชือดฟันให้บรรลัย

(จากเพลงยาวถวายโอวาท: สุนทรภู่ อ้างถึงใน กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2515, หน้า 39)

กวีได้เปรียบเทียบความคิดหรือความรู้เหมือนอาวฐโดยใช้คำว่า เหมือน เป็นคำเชื่อม

4.2 อุปลักษณ์ เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง กวีจะทำการเปรียบเทียบโดยตรง นำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบมากกว่าทันทีโดยไม่มีคำเชื่อมโยง บางครั้งอาจใช้คำว่า เป็น และ คือ เชื่อมโยงก็ได้ ตัวอย่างเช่น

ถ้าเรามีนาวาทิพย์ทำด้วยมุกดา
มีความปรารถนาเป็นใบ
มีความอำเภอกับเป็นหางเสือ

(จากกามนิถ: เสฐียร โกเศศ – นาคะประทีป, 2537, หน้า 122)

กวีเปรียบเทียบปรารถนากับใบเรือและความอำเภอกับหางเสือเรือโดยใช้ “เป็น” เป็นคำเชื่อม

4.3 บุคคลวัต หรือ บุคคลสมมติ กวีใช้การสมมุติสิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ ให้มีกิริยาอาการ ความรู้สึกเหมือนมนุษย์ ตัวอย่างเช่น

มะนาวน้อยอย่าพลอยไปเหลิงเล่น   ตะวันเย็นลงไปจะไม่แจ่ม
ผักชียี่ห่าไร่ตาแดง   ตะกร้าก้านอนตะแคงเฝ้าคอยดู
(จาก “ในเวลา” : แรคำ ประโยคคำ, 2541, หน้า 18)

กวีใช้มะนาว ผักชี ยี่ห่า ตะกร้า ให้มีกิริยาเหมือนมนุษย์ คือ มะนาวทำกิริยาเหลิงเล่น ผักชี/ยี่ห่าทำกิริยาตาแดง ตะกร้าทำกิริยานอนตะแคงเฝ้าคอยดู

4.4 อติพจน์ กวีใช้การกล่าวผิดไปจากที่เป็นจริง โดยการกล่าวให้มีลักษณะเกินความเป็นจริง หรือน้อยกว่าจริงเพื่อให้ถ้อยคำกระทบอารมณ์ของผู้อ่านให้มีความรู้สึกเพิ่มขึ้นเป็นสำคัญ เช่น

เอียงอกเธอออกอ้าง   าวดองค์ อรเอย
เมรุชুবสมุทรดินลง   เลขแต่้ม
อากาศจักรจรผจง   จารึก พอฤา
โถมแม่หยาดฟ้าแฉ้ม   อยู่ร้อนฤาเห็น
(จาก โคลงนิราศนรินทร์: นายนรินทร์ธีเบศร์)

กวีใช้คำ เอียงอกเท แทนสิ่งที่อยู่ในใจ ไข่เขาพระสุเมรุชুবน้ำและดิน แทนปากกาเขียนข้อความในอากาศ ซึ่งล้วนเป็นลักษณะที่เกินความเป็นจริง

4.5 สัทพจน์ หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ กวีใช้การเปรียบเทียบโดยการใช้นำเลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้เสียงไพเราะเกิดจินตภาพได้ชัดเจน เกิดความรู้สึกคล้อยตาม ตัวอย่างเช่น

เกือบรุ่งฟุ้งซ้างแซ่   แปรินแปริน
กรวดปามาแกรนแกรน   เกริ่นหย่าน
ฮุมฮุมอู่มอึงแสน   สนนรอบ ขอบแฮ
กึกกึกทีกเสที่อนสะท้าน   ถิ่นไม้ไพรพรม
(โคลงนิราศสุพรรณ: สุนทรภู่, 2510, หน้า 32)

กวีใช้เสียงของซ้ำในคำ แปร้นแปร้น แกร่นแกร่น สวมสวม ทำให้เกิดจินตภาพได้ชัดเจน

4.6 ปฏิพจน์กวีใช้การเปรียบเทียบที่เกิดจากคำที่มีความหมายตรงกันข้ามกันหรือขัดแย้งกันนำมาแต่งให้เข้าคู่กัน เพื่อให้เกิดความหมายขานหรือเกิดภาพตัดกันที่ ก่อให้เกิดความรู้สึกหรือให้จินตภาพที่ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างเช่น

รอยบุญเราพร้อมพ้อง	พบกัน
บาปแบ่งสองทำหัน	เท่าสร้าง
เพรงพรากสัตว์จำผัน	พลัดคู่ เขาธา
บุญร่วมบาปจำร้าง	นุชร้างเรียมไกล

(โคลงนิราศนรินทร์ : นายนรินทร์ธิเบศร์, 2550, หน้า 9)

กวีใช้คำบุญและบาปที่เป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามมาใช้ก่อให้เกิดความรู้สึกอย่างชัดเจน

กวียังมีลีลาในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เช่น อารมณ์รัก อารมณ์โศกอารมณ์ยินดี มายังผู้อ่านเพื่อสร้างอารมณ์ร่วมกับคำประพันธ์นั้น ลีลาที่กวีใช้ให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์นั้นๆ มีอยู่ 4 แบบ คือ

1. เสาวرنีหรือชมโฉม เป็นลีลาที่กวีใช้ถ้อยคำชมความงามของตัวละครชมความงามของสิ่งต่างๆ หรือสถานที่ ตัวอย่าง เช่น

เดือนจรัสโพยมแจ่มฟ้า	ฉิบได้เห็นหน้า
ลอรราชไซริ์ดูเดือน ดูแล	
ตาเหมือนตามฤคมาศ	พิศคิ้วพระลอรราช
ประจุกแก้วเกาทัณฑ์ ก่งนา	
พิศกรรมงามเพริศแพรว	กลกลีบบงกชแก้ว
อีกแก้มปรางทอง	

(ลิลิตพระลอ อ้างถึงใน สิทธา พิณภูวดล, 2542, หน้า 55)

2. นรีปราโมทย์หรือบทโอ้อวม เป็นลีลาที่กวีใช้ถ้อยคำแสดงความรักใคร่เกี่ยวพาราสิกันหรือพูดให้เพลิดเพลิด ตัวอย่างเช่น

ประจวบจุบผมแล้วชมพัตร์
น้ำตาลอเปียมอยู่เรียมริม

นารักนวนเนื้อเจ้านิ่มน่ม
เจ้าเยื่อนยิมสักหน้อยเถิดกลอยใจ

(ขุนช้างขุนแผน : สรยุทธ ประทีปสิต, ม.ป.ป., หน้า 81)

3. พิโรธาทัง หรือบริภาษ เป็นลีลาที่กวีใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงความโกรธขุ่นเคือง
เยาะเย้ย ตัดพ้อต่อว่าเหน็บแนมซึ่งกันและกันของตัวละคร ตัวอย่างเช่น

เสียดแรงลูกผูกใจจะได้ฟัง
ไอ้มีพอกก็ไม่เหมือนเพื่อนทั้งปวง
รู้กระนี้มืออยากเรียกพ่อดอก

พ่อโกรธจึงสิ่งไรเป็นใหญ่หลวง
มีแต่ดวงลูกรักไปหักคอ
จะไปบอกแม่วันทองให้ฟ้องพ่อ

(ขุนช้างขุนแผน : สรยุทธ ประทีปสิต, ม.ป.ป., หน้า 97)

4. สัตปังกพิสัย หรือ บทคร่ำครวญ เป็นลีลาที่กวีใช้ถ้อยคำเพื่อแสดงความ
โศกเศร้า หวนไห้อาลัยอาวรณ์ พร่ำเพ้อ ตัวอย่างเช่น

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก
สะอื้นร่ำอาลาด้วยอาลัย
เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญาณ

ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
แม่อีกเห็นลูกน้อยละห้อยหา
ไอ้เปล่าตาต่างสะอื้นยื่นตะลึง

(ขุนช้างขุนแผน : สรยุทธ ประทีปสิต, ม.ป.ป., หน้า 118)

นอกจากลีลาแบบต่างๆ ที่กวีแต่ง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ให้ผู้อ่าน
คล้อยตามแล้ว กวียังมีวิธีการใช้ภาษาสื่อความคิดออกมาในรูปการใช้สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ หมายถึง
สิ่งหนึ่งใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง วรรณกรรมร้อยกรองกวีใช้สัญลักษณ์คำเดียว อาจมีความหมายกว้างเป็น
ที่เข้าใจได้ง่าย นับเป็นศิลปะการใช้ภาษาของกวีอย่างหนึ่ง เช่น แก้ว กวีจะใช้แทนความดี ความงาม
ความวิเศษ ความมีคุณค่า น้ำค้าง ใช้แทนความบริสุทธิ์ สะอาด ไฟ ใช้แทนความร้อน ชัยค์ ใช้แทน
ความ คุร้าย คนเลว แมลงภู่ ใช้แทนผู้ชาย ดอกไม้ ใช้แทนผู้หญิง เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น

เห็นแก้วแวววับที่จับจิต
เมื่อไม่เอื้อมจะได้อ่างไรมี

ไยไม่คิดอาจเอื้อมให้ถึงที่
อันมณีธาจะโลดไปถึงมือ

(ท้าวแสนปม: รัชกาลที่ 6, 2513, หน้า 217)

แก้วและมณีเป็นสัญลักษณ์แทนผู้หญิงที่งดงาม มีค่า หรือผู้หญิงที่มีฐานะสูงศักดิ์

“แมลงภู่ ถึงแม้ความรักของมันจะอยู่ที่ดอกบัวหลวงก็ตามที เมื่อมันเห็นดอกมะลิเหลืองและอยากดอกกลิ่นหอมใหม่ มันจะยอมนั่งทนไม่ไปหาละหรือ”

(ปริยทรรคิกา : รัชกาลที่ 6, 2505, หน้า 23)

กวีใช้แมลงภู่เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ชายและดอกมะลิแทนผู้หญิง

การวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมร้อยกรอง นักเรียนต้องพิจารณาวิธีการเลือกใช้ความประณีตงดงามของถ้อยคำที่กวีนำมาใช้ พิจารณาเรื่องเสียง จังหวะคำ สัมผัส เนื้อความ ว่ากวีใช้ได้เหมาะสม สื่อความและสื่ออารมณ์ได้ดีเพียงไร มีความไพเราะอย่างไร สามารถสร้างจินตภาพก่อให้เกิดความเพลิดเพลินให้ผู้อ่านมากน้อยเพียงไร ข้อความหรือถ้อยคำตอนใดที่อ่านแล้วซาบซึ้งประทับใจอยากจดจำบ้าง ข้อความตอนใดให้คติธรรม พฤติกรรมตัวละครใดที่ควรยกย่อง และถือเป็นตัวอย่างนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ หรือพฤติกรรมตัวละครใดที่ไม่ควรนำมาเป็นตัวอย่างที่จะนำไปใช้ในชีวิตจริงบ้าง การพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณคดีและวรรณกรรม พยายามตอบคำถามใช้เหตุผลหาตัวอย่างสนับสนุนคำตอบ จะช่วยให้ผู้อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมสามารถเข้าใจเรื่องราว ได้แง่คิดคติธรรม เกิดความเพลิดเพลิน เห็นคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมอย่างแท้จริง

การวิเคราะห์องค์ประกอบของร้อยกรอง

องค์ประกอบของร้อยกรองของไทยโดยทั่วไป ทั้งร้อยกรองแบบเก่าและร้อยกรองปัจจุบัน (ยกเว้นกลอนเปล่า อาจไม่เคร่งครัดทางด้านองค์ประกอบบางประเภท เช่น ฉันทลักษณ์ เป็นต้น) ก็ยังคงใช้อยู่ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ฉันทลักษณ์หรือลักษณะบังคับ โดยทั่วไป มี 9 ชนิด ดังนี้

1.1 คณะ หมายถึง การจัดหมวดหมู่ของคำประพันธ์ร้อยกรองทุกประเภท ว่าบทหนึ่งจะประกอบด้วย บท วรรค ตอน หรือคำอย่างไร เช่น กาพย์ยานี 11 กำหนดคณะไว้ว่า 1 บท จะมี 2 บท แต่ละบาทจะประกอบด้วย 2 วรรค วรรคแรกจะต้องมี 5 คำ วรรคหลัง 6 คำ ดังนี้ เป็นต้น

1.2 สัมผัส หมายถึง ความคล้องจองตามกฎเกณฑ์ที่บังคับไว้ในคำประพันธ์ แบ่งออก เป็น 4 ชนิด ได้แก่

1.2.1 สัมผัสสระ คือ สระพ้องกันตามมาตราแม่เสียงวรรณยุกต์จะต่างกันก็ตาม เช่น ไคร-ไป-นัยน์-ใหม่-ใกล้ เป็นต้น

1.2.2 สัมผัสอักษร คือ ใช้เสียงตัวอักษรพ้องกัน ไม่กำหนดเสียงสระ หรือเสียงวรรณยุกต์สูงต่ำ เช่น เขา-ขัน, คู่-คำ เป็นต้น

1.2.3 สัมผัสนอก คือ สัมผัสที่ส่งและรับสัมผัสกันนอกวรรคออกไป คือ ส่งจากคำสุดท้ายของวรรคหน้าไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป สัมผัสนอกนี้เป็นสัมผัสบังคับในร้อยกรองทุกประเภทจะไม่มีไม่ได้ และกำหนดให้ใช้แต่ สัมผัสสระเท่านั้น

1.2.4 สัมผัสใน คือ สัมผัสที่ส่งและรับภายในวรรคเดียวกัน ไม่เป็นสัมผัสบังคับ และจะใช้สัมผัสสระหรือพยัญชนะก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม

1.3 คำครุ คำลหุ คือ คำที่บังคับใช้ในการแต่งฉันทน์ ซึ่งมีบังคับแจกแจงต่างกันออกไป โดยใช้เครื่องหมายเป็นเครื่องบอกคือ คำครุ ใช้เครื่องหมาย ะ แทน และคำลหุ ใช้เครื่องหมาย ุ แทน

1.4 คำเอก คำโท คือ คำที่บังคับใช้ในการแต่งโคลงและร่าย คำเอก ได้แก่ คำหรือพยางค์ที่มีรูปวรรณยุกต์เอก และคำตายทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นเสียงวรรณยุกต์ใด ๆ ส่วนคำโท ได้แก่ คำหรือพยางค์ที่มีรูปวรรณยุกต์โท

1.5 คำเป็น คำตาย คือ คำที่ใช้การแต่งโคลง ร่าย และร้อยกรอง ที่เป็นกลบท เช่น กลอนกลบทที่มีคำตายล้วน เป็นต้น คำเป็น ได้แก่ คำที่ประกอบด้วยสระเสียงยาวในแม่ ก.กา และคำที่มีตัวสะกดในแม่ กง กน กม เกย เกอว รวมทั้งคำที่ประกอบด้วยสระ อ่า ไอ โอ เอา ส่วนคำตาย ได้แก่ คำที่ประกอบด้วยสระเสียงสั้นในแม่ ก.กา (ยกเว้นสระ อ่า ไอ โอ เอา) และตัวสะกดในแม่ กก กบ

1.6 เสียงวรรณยุกต์ คือข้อกำหนดที่บังคับใช้ในการแต่งกลอน โดยถือเรื่องเสียงวรรณยุกต์ เป็นสำคัญ ได้แก่ เสียงสามัญ, เอก, โท, ตรี และ จัตวา เป็นต้น

1.7 พยางค์ คือ เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะสั้นยาวอย่างไร จะมีความหมายหรือไม่มีความหมายก็ตาม ในการแต่งร้อยกรองจะถือว่าพยางค์ก็คือคำนั่นเอง

1.8 คำขึ้นต้นและคำลงท้าย คือ คำที่ใช้กล่าวขึ้นต้น หรือ คำที่ใช้ลงท้ายวรรค ท้ายบาท ท้ายบท ซึ่งอาจจะใช้เป็นคำเดียว หลายคำ หรือวลีก็ได้ เช่น คำว่า “สักวา” “เมื่อนั้น, บัดนั้น” “คนเอ๋ยคนดี” หรือลงท้ายว่า “เอ๋ย” เป็นต้น

1.9 คำสร้อย คือคำที่ใช้ลงท้ายวรรค ท้ายบาท หรือท้ายบทเพื่อความไพเราะ หรือเพื่อให้ครบจำนวนคำตามลักษณะบังคับ บางแห่งก็ใช้เป็นคำถามหรือใช้ย้ำความ คำสร้อยนี้มักจะใช้เฉพาะโคลงกับร่าย และมักจะเป็นคำเป็น เช่น พ่อ แม่ พี่ เทอญ นา ฤา แล ฮา แส เป็นต้น

2. เนื้อหาและแนวความคิด

บทร้อยกรองปัจจุบันจะเสนอเนื้อหา หรือแนวความคิดเดียวในร้อยกรองเรื่องหนึ่งๆ เช่น ความรัก ธรรมชาติ อารมณ์ ความคิดฝัน หรือสิ่งประทับใจของผู้ประพันธ์ สังคม เป็นต้น เพื่อที่จะสื่อสารกับผู้อ่าน อาจเป็นความคิดหรือเนื้อหาโดยตรงไปตรงมา หรือความคิดที่แยบคาย ซ่อนเร้นแปลกใหม่ ตามความสามารถของผู้ประพันธ์

3. แนวการเขียนบทร้อยกรอง มีดังนี้

- 3.1 ศึกษาฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์นั้นๆ ให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง
- 3.2 คิดหรือจินตนาการว่าจะเขียนเรื่องอะไร สร้างภาพให้เกิดขึ้นในห้วงความคิด
- 3.3 ลำดับภาพหรือลำดับข้อความให้เป็นไปอย่างสมเหตุสมผล
- 3.4 ถ่ายทอดความรู้สึกหรือจินตนาการนั้นเป็นบทร้อยกรอง
- 3.5 เลือกใช้คำที่สื่อความหมายได้ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์และจินตนาการร่วมกับผู้ประพันธ์
- 3.6 พยายามเลือกใช้คำที่ไพเราะ เช่น คิด ใช้ว่า ถวิล เรื่อง ใช้คำว่า ระบิล
- 3.7 แต่งให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์

การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรม

1. ความหมายของการวิเคราะห์วรรณกรรม

การวิเคราะห์ หมายถึง การพิจารณาตรวจตรา แยกแยะและประเมินค่า ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อผู้วิเคราะห์ในการนำไปแสดงความคิดเห็น อภิปรายข้อเท็จจริงให้ผู้อื่นทราบ ด้วยว่าใครเป็นผู้แต่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร มีประโยชน์อย่างไร ต่อใครบ้าง ผู้วิเคราะห์ มีความเห็นอย่างไร เรื่องที่อ่านมีคุณค่าด้านใดบ้างและแต่ละด้านสามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง

2. แนวในการวิเคราะห์วรรณกรรม

การวิเคราะห์วรรณกรรมมีหลักเกณฑ์การปฏิบัติอย่างกว้าง ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมงานเขียนทุกประเภท แต่ละประเภท ผู้วิเคราะห์ต้องนำแนวการวิเคราะห์ไปปรับใช้ ให้เหมาะสมกับงานเขียนแต่ละชิ้นงานซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป ซึ่งประพันธ์ เรื่องณรงค์ และคณะ (2545, หน้า 128) ได้ให้หลักเกณฑ์กว้างๆ ในการวิเคราะห์วรรณกรรม ดังนี้

- 2.1 ความเป็นมาหรือประวัติของหนังสือและผู้แต่ง เพื่อช่วยให้อ่านวิเคราะห์ในส่วนอื่นๆ

2.2 ลักษณะคำประพันธ์

2.3 เรื่องย่อ

2.4 เนื้อเรื่อง ให้วิเคราะห์เรื่องในหัวข้อต่อไปนี้ตามลำดับ โดยบางหัวข้ออาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ตามความจำเป็น เช่น โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก วิธีการแต่ง ลักษณะการเดินเรื่อง การใช้ถ้อยคำ สำนวนในเรื่อง ท่วงทำนองการแต่ง วิธีคิดสร้างสรรค์ ทศนะหรือมุมมองของผู้เขียน เป็นต้น

2.5 แนวคิด จุดมุ่งหมาย เจตนาของผู้เขียนที่ฝากไว้ในเรื่อง ซึ่งต้องวิเคราะห์ออกมาก

2.6 คุณค่าของวรรณกรรม โดยปกติแบ่งออกเป็น 5 ด้านใหญ่ๆ และกว้างๆ เพื่อความครอบคลุมในทุกประเด็น ซึ่งผู้วิเคราะห์ต้องไปแยกหัวข้อย่อยให้สอดคล้องกับลักษณะของหนังสือที่จะวิเคราะห์นั้นๆ ตามความเหมาะสม

3. การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม

ความหมายของการวิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรม

การวิเคราะห์ หมายถึง การพิจารณาองค์ประกอบทุกส่วน โดยวิธีแยกแยะรายละเอียดต่างๆ ตั้งแต่ถ้อยคำสำนวน การใช้คำ ใช้ประโยค ตลอดจนเนื้อเรื่องและแนวคิด ทุกอย่าง ที่ปรากฏอยู่ในข้อเขียนนั้น เมื่อวิเคราะห์ส่วนประกอบได้แล้ว จึงวิจารณ์ต่อไป

การวิจารณ์ หมายถึง การพิจารณาเทคนิคหรือกลวิธีที่แสดงออกมานั้นให้เห็นว่า น่าคิด น่าสนใจ น่าติดตาม มีชั้นเชิงยกย่อนหรือตรงไปตรงมา องค์ประกอบใดมีคุณค่า น่าชมเชย องค์ประกอบใดน่าท้วงติงหรือบกพร่องอย่างไร การวิจารณ์สิ่งใดจึงต้องใช้ความรู้ มีเหตุผล มีหลักเกณฑ์ และมีความรอบคอบด้วย

การวิจารณ์งานประพันธ์ หมายถึง การพิจารณาวิธีต่างๆ ทุกอย่างที่ปรากฏในงานเขียน ซึ่งผู้เขียนแสดงออกมาอย่างมีชั้นเชิง โดยผู้วิจารณ์จะต้องแสดงเหตุผลที่จะชมเชย หรือชี้ข้อบกพร่องใดๆ ลงไป

วิธีวิเคราะห์และวิจารณ์งานประพันธ์ ตามปกติแล้วเมื่อจะวิจารณ์สิ่งใด จำเป็นต้องเริ่มวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ให้เข้าใจ ชัดเจนเสียก่อนแล้วจึงวิจารณ์แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างมีเหตุผล ให้น่าคิด น่าฟังและเป็นคำวิจารณ์ที่น่าเชื่อถือได้

การวิจารณ์งานประพันธ์สำหรับผู้เรียนที่เริ่มต้นฝึกหัดใหม่ๆ นั้น อาจต้องใช้เวลาฝึกหัด มากสักหน่อย อ่านตัวอย่างงานวิจารณ์ของผู้อื่นหลายๆ และบ่อยๆ จะช่วยได้มากทีเดียว เมื่อตัวเราเริ่มฝึกวิจารณ์งานเขียนใดๆ อาจจะไม่ดี มีเหตุผลน้อยเกินไป คนอื่นเขาไม่เห็นด้วย เราก็ควรย้อนกลับมาอ่านเขียนนั้นๆ อีกครั้งแล้วพิจารณาเพิ่มเติม วิธีวิเคราะห์ วิจารณ์งานประพันธ์ จึงมีลักษณะ ดังนี้

ขั้นตอนการวิเคราะห์และวิจารณ์ โดยเริ่มต้นที่ผู้อ่านไปอ่านงานวรรณกรรม เมื่ออ่านแล้วจึงวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบต่างๆ ลำดับต่อไปนี่จึงวิจารณ์กลวิธีการนำเสนอ ว่าน่าสนใจหรือไม่เพียงใด แล้วผู้วิจารณ์จึงเรียบเรียงความคิดเห็นแสดงออกมาด้วยวิธีพูด หรือเขียนวิจารณ์อย่างมีเหตุผล ลูกศรด้านใต้ที่ย้อนกลับมาสู่ผู้อ่านอีกนั่นหมายความว่า แม้ว่าการวิจารณ์จะสิ้นสุดแล้ว แต่ผู้อ่านก็ยังย้อนกลับมาสนใจงานประพันธ์ชิ้นเดิม แล้วเริ่มต้นวิเคราะห์วิจารณ์ใหม่ได้อีกตลอดเวลา

ประเด็นที่ใช้ในการวิเคราะห์และวิจารณ์คุณค่าของงานวรรณคดีและวรรณกรรม การวิเคราะห์และวิจารณ์งานประพันธ์เท่าที่พบเห็นต่างๆ ไป นักวิจารณ์นิยมพิจารณากว้างๆ 4 ประเด็น

1) คุณค่าด้านวรรณศิลป์ คือ ความไพเราะของบทประพันธ์ ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ ความรู้สึกและจินตนาการตามรส ความหมายของถ้อยคำและภาษาที่ผู้แต่งเลือกใช้ เพื่อให้มีความหมายกระทบใจผู้อ่าน

2) คุณค่าด้านเนื้อหาสาระ แนวความคิดและกลวิธีนำเสนอทั้ง 2 ประเด็นนี้ จะอธิบาย และยกตัวอย่างประกอบพอเข้าใจ โดยจะกล่าวควบกันไปทั้งการวิเคราะห์และการวิจารณ์

3) คุณค่าด้านสังคม วรรณคดีและวรรณกรรมจะสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคม และวรรณคดีที่ดีสามารถจรรโลงสังคมได้อีกด้วย

4) การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันผู้อ่านสามารถนำแนวคิดและประสบการณ์จากเรื่องที่อ่านไปประยุกต์ใช้หรือแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

การพิจารณาค่านด้านวรรณศิลป์

วรรณศิลป์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งช่วยส่งเสริมให้วรรณกรรมมีคุณค่าน่าสนใจ คำว่า “วรรณศิลป์” หมายถึง ลักษณะดีเด่นทางด้านวิธีแต่ง การเลือกใช้ถ้อยคำ สำนวน ลีลา ประโยค และความเรียงต่างๆ ที่ประณีตงดงาม หรือมีรสชาติเหมาะสมกับเนื้อเรื่องเป็นอย่างดี วรรณกรรมที่ใช้วรรณศิลป์ชั้นสูงนั้นจะทำให้คนอ่านได้รับผลในทางอารมณ์ความรู้สึก เช่น เกิดความสดชื่น เบิกบาน ขบขัน เพลิดเพลิน ขบคิด เศร้าโศก ปลุกใจ หรืออารมณ์อะไร ก็ตามที่ผู้เขียนต้องการสร้างให้เกิดขึ้นในตัวผู้อ่าน นั่นคือ วรรณศิลป์ในงานเขียน ทำให้ผู้อ่าน เกิดความรู้สึกในจิตใจและเกิดจินตนาการสร้างภาพคิดในสมองได้ดี การวิเคราะห์งานประพันธ์จึงควรพิจารณาวรรณศิลป์เป็นอันดับแรกแล้วจึงวิจารณ์ว่ามีคุณค่าหรือน่าสนใจเพียงใดหากงานประพันธ์นั้นเป็นประเภทบทร้อยกรอง ผู้อ่านที่จะวิเคราะห์วิจารณ์ ควรมีความรู้บางอย่าง เช่น รู้บังคับการแต่งบทร้อยกรองวิธีใช้

ภาษาของกวี วิธีสร้างภาพฝันหรือความคิดของกวี เป็นต้น ความรู้ดังกล่าวนี้จะช่วยให้เข้าใจบท ร้อยกรองได้มากขึ้น

วัฒนธรรมและประเพณีไทย

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า "วัฒนธรรม" ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอาคารหล่อหุ้มร่างกายตกแต่งคนให้น่าดูชม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมกับคนเสมอไป

"วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ใน สังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ ประโยชน์จากธรรมชาติ"

"วัฒนธรรมคือความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ หรือลักษณะประจำชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ อยู่ในสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่จะหมายถึงความสำเร็จในด้านศิลปกรรมหรือมารยาททางสังคม เท่านั้น กล่าวคือ ชนทุกกลุ่มต้องมีวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อมีความแตกต่างระหว่างชนแต่ละกลุ่ม ก็ ย่อมมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั่นเอง เช่น ชาวจีน กับชาวอเมริกัน ย่อมมีความ แตกต่างกัน"

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญ งดงามในวิถีชีวิตและส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนร่วมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคน สมัยก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ใน ส่วนร่วมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษาความเชื่อ ระเบียบประเพณี พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486 ได้ให้ความหมาย ของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงดงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความ กลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน วัฒนธรรมจึงเป็นลักษณะพฤติกรรม ต่างๆ ของมนุษย์ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งบุคคลและสังคมที่ได้วิวัฒนาการต่อเนื่องมาอย่างมี แบบแผน แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์นั้นไม่ได้เกาะกลุ่มอยู่เฉพาะในสังคมของตนเอง ได้มีความสัมพันธ์

ติดต่อกับสังคมต่างๆ ซึ่งอาจอยู่ใกล้ซิดมีพรมแดนติดต่อกัน หรืออยู่ปะปนในสถานที่เดียวกันหรือ การที่ชนชาติหนึ่งตกอยู่ใต้การปกครองของชนชาติหนึ่ง มนุษย์เป็นผู้รู้จักเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสิ่ง ต่างๆ จึงนำเอาวัฒนธรรมที่เห็นจากได้สัมผัสติดต่อกมาใช้โดยอาจรับมาเพิ่มเติมเป็นวัฒนธรรมของ ตนเองโดยตรงหรือนำเอามาคัดแปลงแก้ไขให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม ในปัจจุบันนี้จึงไม่มีประเทศชาติใดที่มีวัฒนธรรมบริสุทธิ์อย่างแท้จริง แต่จะมีวัฒนธรรมที่มีพื้นฐาน มาจากความรู้ ประสบการณ์ที่สังคมตกทอดมาโดยเฉพาะของสังคมนั้น และจากวัฒนธรรมแหล่ง อื่นที่เข้ามาผสมปะปนอยู่ และวัฒนธรรมไทยก็มีแนวทางเช่นนี้

ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติ ชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็น ของตนเองแล้ว ชาตินั้นจะคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ ชาติที่ไร้วัฒนธรรม แม้จะเป็นผู้พิชิตในการ สงคราม แต่ในที่สุดก็จะเป็นผู้ถูกพิชิตในด้านวัฒนธรรม ซึ่งนับว่าเป็นการถูกพิชิตอย่างราบคาบและ สิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะผู้ที่ถูกพิชิตในทางวัฒนธรรมนั้นจะไม่รู้ตัวเลยว่าตนได้ถูกพิชิต เช่น พวกดาเดที่ พิชิตจีนได้ และตั้งราชวงศ์หงวนขึ้นปกครองจีน แต่ในที่สุดถูกชาวจีนซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่ากลืน จนเป็นชาวจีนไปหมดสิ้น ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญดังนี้

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้แจงให้เห็นความแตกต่างของบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน

เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าคนมีความแตกต่างจากสัตว์

ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เรามองเห็น การแปลความหมายของสิ่งที่เรามองเห็นนั้น ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มชน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น ชาวเกาะซามัว มองเห็นดวงจันทร์ว่ามีหญิงกำลังทอผ้า ชาวออสเตรเลียเห็นเป็นตาแมวใหญ่กำลังมองหาเหยื่อ ชาวไทยมองเห็นเหมือนรูปกระต่าย

วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัย 4 เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค

วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ เช่น ผู้ชายไทยจะไม่ปล่อยให้หน้าตาไหลต่อหน้าสาธารณชนเมื่อเสียใจ

เป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่าง ในชุมชนว่าเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งการกระทำ บางอย่างในสังคมหนึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเหมาะสมแต่ไม่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าผู้สร้างวัฒนธรรมคือมนุษย์ และสังคมเกิดขึ้นก็เพราะ มนุษย์ วัฒนธรรมกับ สังคมจึงเป็นสิ่งคู่กัน โดยแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมและหากสังคมมีขนาดใหญ่หรือมีความ ซับซ้อน มากเพียงใด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมักจะมีมากขึ้นเพียงใดนั้น วัฒนธรรมต่างๆ

ของแต่ละสังคมอาจเหมือนหรือต่างกันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความเชื่อ เชื้อชาติ ศาสนาและถิ่นที่อยู่ เป็นต้น

ลักษณะของวัฒนธรรม

เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ได้อย่างลึกซึ้ง จึงขออธิบายถึง ลักษณะของวัฒนธรรม ซึ่งอาจแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ จัดระเบียบชีวิตให้เจริญ อยู่ดีกินดี มีความสุขสะดวกสบาย รู้จักแก้ไขปัญหา ซึ่งแตกต่างไปจากสัตว์ที่เกิดการเรียนรู้โดยอาศัยความจำเท่านั้น

วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม เนื่องจากมีการถ่ายทอดการเรียนรู้ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยไม่ขาดช่วงระยะเวลา และมนุษย์ใช้ภาษาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์เกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ และ ปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเหมาะสม และความอยู่รอดของสังคม เช่น สังคมไทยสมัยก่อนผู้หญิงจะทำงานบ้าน ผู้ชายทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยง ครอบครั้ว แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหา รายได้มาจุนเจือ ครอบครั้ว บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไป

หน้าที่ของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่าง กันไปในแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมอิสลามอนุญาตให้ชาย (ที่มีความสามารถเลี้ยงดูและ ให้ความ ยุติธรรมแก่ภรรยา) มีภรรยาได้มากกว่า 1 คน โดยไม่เกิน 4 คน แต่ห้ามสมสู่ระหว่าง เพศเดียวกันอย่างเด็ดขาด ในขณะที่ศาสนาอื่นอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้เพียง 1 คน แต่ไม่มีบัญญัติห้าม ความสัมพันธ์ระหว่าง เพศเดียวกัน ฉะนั้นรูปแบบของสถาบันครอบครัวจึงอาจแตกต่างกันไป

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคน จะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น ๆ เช่น วัฒนธรรมในการพบปะทักทายของ ไทย ใช้ใน

การสวัสดิ์ของชาวตะวันตกทั่วไปใช้ในการสัมผัสมือ ของชาวทิเบตใช้การแลบลิ้น ของชาว มุสลิม ใช้การกล่าวสลาม เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคม สร้างความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ให้แก่สังคม เพราะในวัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน เป็นต้น ตลอดจน ผลตอบแทนในการปฏิบัติและบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ถ้าหากเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมดีแล้ว จะทำให้ สามารถเข้าใจ พฤติกรรมต่างๆ ของคนในแต่ละสังคมได้อย่างถูกต้อง

ที่มาของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยได้ใช้น้ำในแม่น้ำ ลำคลอง ในการเกษตรกรรม และการอาบน้ำ กิน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาหน้าน้ำ คือ เพ็ญเดือน 11 และเพ็ญ เดือน 12 ซึ่งอยู่ในห้วงเวลาปลายเดือนตุลาคมและปลายเดือนพฤศจิกายน อันเป็นระยะเวลา ที่ น้ำไหลหลากมาจากทางภาคเหนือของประเทศ คนไทยจึงจัดทำกระทงพร้อม ด้วยธูปเทียนไปลอย ในแม่น้ำลำคลอง เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษแม่คงคา และขอพรจากแม่คงคา เพราะได้อาศัยน้ำกิน น้ำใช้ ทำให้เกิด "ประเพณีลอยกระทง" นอกจากนั้นยังมีประเพณีอื่นๆ อีกในส่วนที่เกี่ยวกับ แม่น้ำลำคลอง เช่น "ประเพณีแข่งเรือ"

ระบบการเกษตรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (Agrarian society) กล่าวคือ ประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตรกรรม และระบบการเกษตรกรรมนี้เอง ได้เป็น ที่มาของวัฒนธรรมไทยหลายประการ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก และการละเล่น ดนตรีรำลึก เป็นต้น

ค่านิยม (Values) กล่าวได้ว่า "ค่านิยม" มีความเกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด และ "ค่านิยม" บางอย่างได้กลายมาเป็น "แกน" ของวัฒนธรรมไทยกล่าวคือ วิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวมมีเอกลักษณ์ซึ่งแสดงออกถึงอิสรภาพและเสรีภาพ

การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion) วัฒนธรรมทาง หนึ่ง ย่อม แตกต่างไป จากวัฒนธรรมทางสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นมาใน ภาชนะ ที่ถูกผนึกตราบเท่าที่มนุษย์ เช่น นักท่องเที่ยว พ่อค้า ทหาร หมอสอนศาสนา และผู้อพยพยังคง ย้ายถิ่นที่อยู่จากแห่งหนึ่ง ไปยังแห่งอื่นๆ เขาเหล่านั้นมักนำวัฒนธรรมของพวกเขาติดตัว ไปด้วย เสมอ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม เป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็วและกว้างขวาง ประจักษ์ พยานในเรื่องนี้จะ

เห็นได้ว่าน้ำอัครคมชื่อต่างๆ มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก วัฒนธรรมของสังคมอื่น ซึ่งได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยก็คือ

ศาสนาพราหมณ์

ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่าน ทางเขมร อินโดนีเซีย และมลายู อันเป็นที่มาของประเพณีต่างๆ ซึ่งได้รับการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอาบน้ำในพิธีการต่างๆ ได้แก่ อาบน้ำในพิธีปลงศพไฟ อาบน้ำ ในพิธีโกนจุก การอาบน้ำในพิธีการแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น

พุทธศาสนา

ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทาง ประเทศจีน พม่า และลังกา พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีมากมาย หรือ อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีที่สำคัญๆ ได้แก่ การก่อพระเจดีย์ทราย การทอดกฐิน และการบวชนาค เป็นต้น

วัฒนธรรมตะวันตก

ที่มาของวัฒนธรรมไทยอีกแหล่งหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมตะวันตกซึ่งได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสะดวก รวดเร็วของการติดต่อสื่อสารคมนาคมและสื่อมวลชน วัฒนธรรมตะวันตกที่ได้เผยแพร่เข้ามา ก็ได้แก่ มรรยาทในการสังคม เช่น การสั่นมือ (Shake hand) การกีฬา เช่น รักบี้ ฟุตบอล และการแต่งกายแบบสากล อันได้แก่ ผูกเน็คไท สวมเสื้อนอก เป็นต้น (อานนท์ อาภาภิรม, 2519; หน้า 105-107)

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

ศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญควบคู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะสังคมของชนชาติใด หรือภาษาใด เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่มาเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ทุกคน และมีความสัมพันธ์ ต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากศาสนา เป็นสื่อระหว่างมนุษย์กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นที่รวมของความเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เข้าถึงสิ่งสูงสุดตามอุดมการณ์หรือความเชื่อถือนั้นๆ และศาสนาเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมด้านอื่นๆ แทบทุกด้าน เช่น วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองเศรษฐกิจ ศิลปกรรม วรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

พุทธศาสนากับชีวิตประจำวันของคนไทย

คนไทยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานนับพันปีเศษมาแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งหลายมีความรู้สึกเคารพและศรัทธาในพุทธศาสนาฝังอยู่ในสายเลือดของคนไทยมา ตั้งแต่เกิดจนตาย พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่จำเป็นต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะศาสนาพุทธได้ผูกมัดจิตใจคนไทยทั้งชาติให้เป็นคนรักสันติ รักอิสระเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พุทธศาสนาได้ฝังรากลงในจิตใจของคนไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน คนไทยจึงได้แสดงออกทางศิลปกรรมต่างๆ เช่น จิตรกรรมมักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาดกต่างๆ ในพุทธประวัติด้านสถาปัตยกรรมก็มีการสร้างวัดวาอารามต่างๆ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น ส่วนดนตรีไทยก็ให้ความเชื่อมโยงตามแนวทางสันติของพุทธศาสนา ด้วยอิทธิพลของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทำให้จิตใจของคนไทยแสดงออกมาในลักษณะที่เชื่อมโยงมีความเกื้อกูลปรองดองกัน ให้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และทำให้คนไทยพอใจในการดำรงชีวิต อย่างสงบสุขมาจนกระทั่งทุกวันนี้

หลักคำสอนของพุทธศาสนา

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ "พระธรรม" ซึ่งพระพุทธองค์ทรง มุ่งสอน สำหรับบุคคลทุกประเภททั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ การสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มุ่งผล ในทางปฏิบัติ มากกว่าทฤษฎี หลักคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อาจจำแนกออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

โลกุตรธรรม

โลกุตรธรรมเป็นธรรมชั้นสูงที่พระพุทธเจ้า ทรงสอนปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก คือ "อริยสัจสี่" หรือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

1) ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ อันเกิดจาก การเกิด การแก่ การเจ็บ และการตาย เช่น การพลัดพรากจากคนรัก ความไม่สมหวัง ความคับแค้น ใจต่างๆ การเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น ที่ทุกชีวิตทุกคนในสังคมต้องประสบ

2) สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 ประการคือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

- กามตัณหา คือ ความอยากได้ในสิ่งที่น่ารักใคร่
- ภวตัณหา คือ ความอยากมีอยากเห็น
- วิภวตัณหา คือ ความไม่ยอมยกมี ไม่ยอมยกเป็น

3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์หรือการดับตัณหาและความทะเยอทะยานต่างๆ ให้หมดสิ้นไป

4) มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรค 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ได้แก่ ปัญญาชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจชอบ

โลกียธรรม

โลกียธรรมเป็นธรรมสำหรับปุถุชนชาวโลก ทั่วไป มีดังนี้

เบญจศีลและเบญจธรรม

เบญจศีล

- 1) เว้นจากการฆ่าสัตว์
- 2) เว้นจากการลักทรัพย์
- 3) เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม
- 4) เว้นจากการพูดเท็จ
- 5) เว้นจากการดื่มสุราเมรัย

เบญจธรรม

- 1) มีเมตตา กรุณา
- 2) เลี้ยงชีพชอบในทางที่ถูกต้อง
- 3) มีความสำรวมระวังในกาม
- 4) พูดแต่คำสัตย์จริง
- 5) มีสติระวังรักษาตนไว้เสมอ

พรหมวิหาร

คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้มีจิตใจในอันดีงามประดุจดังพระพรหม มีดังนี้

- เมตตา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดี ให้ผู้อื่น มีความสุข
- กรุณา ได้แก่ ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นๆ ให้พ้นทุกข์
- มุทิตา ได้แก่ พลอยชื่นชมยินดีเมื่อเห็น ผู้อื่นมี สุข
- อุเบกขา ได้แก่ ความวางใจเป็นกลาง วางตนและปฏิบัติไปตามความเที่ยง

สังกหัตถ์

คือ การสงเคราะห์หรือ ธรรมแห่งการ ยึด เห็นยวบุคคลให้เกิดความสามัคคีมี 4 ประการ

คือ

- ทาน คือ การให้ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกัน

ด้วยสิ่งของหรือแนะนำให้ความรู้ เป็นต้น

- ปิยวาจา ได้แก่ วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ชี้แจง แนะนำ สิ่งที่เป็นประโยชน์หรือ ชักจูงในสิ่งที่ดีงาม

- อุตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือด้วยแรงกาย บำเพ็ญ ประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปรับปรุงด้านจริยธรรม

- สมานัตตตา ความมีเมตตา คือ การวางตน เสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ร่วมแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม

ฃรราวาธธรรม

คือ หลักธรรมที่ใช้ปฏิบัติสำหรับ ผู้ครองเรือน มี 4 ประการ ได้แก่

- สัจจะ ความจริงคือ ซื่อตรงต่อกันทั้งการกระทำ วาจา และใจ ทั้งต่อหน้าและลับ หลัง

- ทมะ คือ การรู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ปรับตัว ปรับใจเข้าหากัน

- ขันติ ความอดทน ได้แก่ การมีจิตใจเข้มแข็ง หนักแน่น ไม่ว่าจะอดทนต่อความ ล่วงล้ำก้ำกินกัน ลำบากตรากตรำ ฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ไปด้วยกัน

- จาคะ คือ การเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน สามารถสละ ความสุขส่วนตัวเพื่อผู้ครองได้

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในสังคมไทย

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านต่าง มีวัดประจำหมู่บ้าน ของตนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติรวมของคนทั้งหมู่บ้าน

วัดจึงเป็นศูนย์รวมประชาชนและมีบทบาทดังต่อไปนี้

1) เป็นสถานศึกษา สำหรับชาวบ้านจะส่งบุตรมารับการฝึกอบรม ทางศีลธรรมและ เล่าเรียนวิชาการต่างๆ

2) เป็นสถานสงเคราะห์ บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจน ได้มา อยู่ อาศัยเลี้ยงชีวิต และศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ

3) เป็นสถานพยาบาล รักษาคนเจ็บป่วยตามแผน โบราณ

4) เป็นที่พักคนเดินทาง

5) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านพบปะสังสรรค์ และพักผ่อนหย่อนใจ

6) เป็นสถานที่บันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับ ชาวบ้าน

7) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา แก้ปัญหา ชีวิตครอบครัว และความทุกข์ต่างๆ

8) เป็นศูนย์กลางศิลปะและวัฒนธรรม วัดเป็นที่รวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ ซึ่งเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

9) เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ที่ชาวบ้านได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือ ยืมไปใช้เมื่อตนมีงานบ้าน

10) เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่- บ้าน จะเรียก ลูกบ้านมาประชุม เพื่อบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

11) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่อง ผูกพันกับชีวิต ของทุกคนในระยะต่างๆ ของชีวิต

วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัด ในการแสดง บทบาทต่างๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ ด้วยเพราะ พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป ปัจจัยที่เชิดชูฐานะ ของพระสงฆ์ ในสังคมคือ

- 1) ความบริสุทธิ์
- 2) ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- 3) ความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

ปัจจุบันนี้บทบาทของวัดและพระสงฆ์เริ่มสูญหายไป เพราะความ เจริญแบบตะวันตก เข้ามาสู่สังคมไทยเมื่อประมาณ 70-80 ปีที่ผ่านมา เริ่มจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทมากบ้างน้อยบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลง ของสังคมแต่ละสังคม โดยเฉพาะในชนบทหรือท้องถิ่นที่ห่างไกลมากๆ พระสงฆ์ยังคง มี บทบาท หลายอย่างเหมือนเดิม และเป็นความจริงที่ว่าคนไทยเกือบทุกคนจะต้องกลับเข้าสู่วัด อีกครั้งหนึ่ง ในวาระสุดท้ายของชีวิต กล่าวคือ เมื่อทุกคนถึงแก่กรรมลง โดยทั่วไปต้องไปทำพิธี ฌาปนกิจศพ ที่วัด จึงสรุปได้ว่า ห่วงชีวิต ของพุทธศาสนิกชนต้องเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาตลอดเวลาตั้งแต่สมัย อดีต ปัจจุบัน และอนาคต จนกว่าพุทธศาสนาจะสูญสิ้นไปจากแผ่นดินไทยอันเป็นที่อยู่ ของสังคมไทย

ความเชื่อ

ความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ ที่มีความใกล้ชิดซึ่งกันและกัน และใกล้ชิดกับชีวิตของ คนไทยทั้งที่อยู่ ในสังคม ดั้งเดิมและที่อยู่ในสังคมเมืองหรือสังคมทันสมัย (Modern society)

ไสยศาสตร์

คำว่า ไสยศาสตร์นี้ ได้มีท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กันมากมาย แต่อย่างไร ก็ตาม ความหมายนั้นก็มิแนวน้อมมาในทำนองเดียวกัน เช่น

ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่า อยู่เหนือธรรมชาติหรือใน สิ่งลึกลับ อันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้น อาจจะทำให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้ เมื่อมีความรู้สึกเช่นนั้นก็สำแดงความเชื่อหรือความรู้สึกนั้น ออกมา เป็นรูปพิธีรีตอง ประกอบไปด้วยคาถาและเวทมนตร์เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้เชื่อถือ ในทางดี เช่น เพื่อให้เกิดความ เป็นสิริมงคล ป้องกันเหตุร้าย หรือมิให้อุบาทว์จัญไรเข้ามาเบียดเบียน หรือ ถ้าเข้ามาแล้วก็ขับไล่ ให้ออกไปเสีย

ไสยศาสตร์เป็นคู่ตัวตัวเดียวกับอารมณ์ ของมนุษย์ ที่ปราศจากเหตุผล คำว่า "อารมณ์" ใน ที่นี้หมายถึงความรู้สึกหรือความนึกคิด ที่ปล่อยให้ไปตามความรู้สึกล้วนๆ ตามธรรมชาติของสัตว์ (ไม่อาศัยการใช้เหตุผลเลย ถ้ามีการใช้สติปัญญา หรือ เหตุผล ขึ้นเมื่อ ไรสิ่งที่เรียกว่า "ไสยศาสตร์" ก็ มิไม่ได้)

อาจกล่าวได้ว่า ไสยศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของเวทมนตร์คาถา เป็นเรื่องของ อำนาจลึกลับ ของผีบางเทวดา หรือของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เครื่องรางของขลัง น้ำมันต์ เคล็ด คาถา และอาคม เป็นต้น

การที่คนเราสนใจไสยศาสตร์นั้นมีเหตุ 2 ประการ คือ เพราะความกลัว เช่น กลัวผี กลัว ต้นไม้ใหญ่ กลัวภัยพิบัติ กลัวความเจ็บไข้ได้ป่วย และกลัวอุบัติเหตุต่างๆ และเพราะ ความ ต้องการ เช่น ต้องการ โชคลาภ ต้องการชัยชนะในการแข่งขันความสุขและความปลอดภัย เป็นต้น

การที่สมาชิกของสังคมสนใจในเรื่องไสยศาสตร์ ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์แห่ง ไม่แน่นอนและไม่มั่นคงของสังคม เช่น เมื่อบุคคลเกิดความรู้สึกว่าชะตาชีวิต หรือทรัพย์สิน ของตน อยู่ในภาวะที่ไม่แน่นอนหรือไม่มั่นคงยากยิ่งขึ้นเท่าใด บุคคลเหล่านั้นจะแสวงหาทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้ง ไสยศาสตร์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวมากขึ้นเท่านั้น

ประเภทของไสยศาสตร์

1. วิญญาณ ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า วิญญาณเป็นนามธรรม ที่มีลักษณะคล้ายๆ กับ พลังงานทางวัตถุ หากแต่ว่าเป็นพลังงานด้านนามธรรม มีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลา อำนาจ การบันดาลของวิญญาณทำให้เกิด โอปปาติกะ (สัตว์ที่ผุดขึ้น) ซึ่งอาจเป็นเทวดา สัตว์นรก หรือเปรต ก็ได้ การติดต่อกับโอปปาติกะตามความเชื่อทางไสยศาสตร์สามารถทำได้โดย เชิญเทวดา ในกระจก หรือแล้วถามปัญหา เช่น ผีด้วยแก้ว หรือเชิญเทวดาเข้าสิงในสรีระของกุมาริ เช่น การเข้าทรง หรือ การเข้าสมาธิติดต่อกัน ซึ่งผู้ที่ทำได้ต้องเป็นผู้ที่ได้สมาธิขั้นสูงเท่านั้น

2. ผีสางเทวดา คนไทยมีความเชื่อว่าเรื่องผีว่ามีมากมายหลายชนิด ทั้งที่ทำให้ คุณ และ โทษ ผีให้คุณที่ ได้รับการยกย่องบูชาและเช่นไหว้ ได้แก่ ผีเรือน ผีบ้าน พระภูมิ เจ้าพ่อ หลักเมือง ปู่ เจ้าสมิงพราย และปู่โสมเฝ้าทรัพย์ ส่วนผีที่โทษก็มีอยู่ไม่น้อย แต่คนไทยก็มีวิธีเช่นไหว้ ขอร้องมิให้ ผีมาทำอันตราย บรรดาผีทั้งหลายที่คนไทยรู้จักมานานมี ดังนี้

- 2.1 แม่โพสพ เป็นผีที่คนไทยเชื่อว่าคุ้มครองการทำไร่ นา ให้ได้ผลดี
- 2.2 นางกวัก เป็นผีผู้หญิงที่คนไทยเชื่อว่าทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง
- 2.3 แม่ย่านาง เป็นผู้หญิงแก่ ทำหน้าที่รักษาเรือ
- 2.4 นางตะเคียน หรือพรายตะเคียน เป็นผีผู้หญิงประจำต้นตะเคียน
- 2.5 ผีกระสือ ชอบออกหากินตอนกลางคืน
- 2.6 นางตานี เป็นผีผู้หญิงอยู่ในต้นกล้วยตานี
- 2.7 ผีปอบ เป็นผีที่เข้าสิงในร่างกายของคนแล้วแย่งอาหารกิน จนคน ผ่ายผอม

เครื่องรางของขลัง

ของขลัง (Fetish) หมายถึง สิ่งของเฉพาะอย่างซึ่งมีอำนาจลึกลับอยู่ ผู้ใดนำของขลังผูกเข้ากับเส้นเชือกแขวนคอเอาไว้จะเกิดความอบอุ่น มั่นใจในตนเอง และกล้าที่จะออกไป เสี่ยงภัย แต่ถ้าของขลังชิ้นนั้นไม่ได้ผลก็จะทิ้งไปแล้วพยายามหาอันใหม่มาทดแทนได้

คนไทยมีการนับถือเครื่องรางมาแต่โบราณ สืบกันได้จากหนังสือ วรรณคดีต่างๆ ซึ่งมักจะมีการกล่าวถึงเครื่องรางของขลังเสมอ ด้วยคิดว่าเครื่องรางของขลังสามารถ จะ ป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง และที่สำคัญที่สุด คือ ทำให้เกิดกำลังใจว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ช่วยตนได้ เครื่องรางของขลังจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่ศรัทธา

โชคลาง

โชคลาง หมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็น เพื่อบอกเหตุร้ายหรือ เหตุดี ซึ่งคนไทยมีความยึดมั่นมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ และงดเว้นปฏิบัติอยู่โดยทั่วไป เช่น ความฝัน จึงจกตก เห็นดาวตก

ไสยศาสตร์ มีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของคนไทยโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนไทยในชนบทที่ได้รับการศึกษาน้อยหรือไม่ได้รับการศึกษาเลย จะยึด ไสยศาสตร์เป็นเครื่องป้องกันภัยอันตรายที่พวกเขากลัว ดังนั้น หากต้องการจะเปลี่ยนแปลงหรือ พัฒนาชาว ชนบทให้เจริญขึ้น นักพัฒนาชนบทจำเป็นต้องคำนึงถึงความเชื่อของพวกเขา และต้องมีความรู้ ด้านไสยศาสตร์บ้างพอสมควร มิฉะนั้นแล้วอาจเกิดผลร้ายขึ้นได้

โหราศาสตร์

โหราศาสตร์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเวลาซึ่งเชื่อกันว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ว่าเป็นศาสตร์เพราะเป็นหลักวิชาการที่ใครจะปฏิเสธหรือทอดทิ้งไปทั้งหมดไม่ได้ ส่วนที่เป็น ศิลป์นั้น เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนายหรือพยากรณ์ ซึ่งต้องใช้เทคนิควิธีหรือศิลปะส่วนบุคคล เป็นประการสำคัญ

โหราศาสตร์เป็นศาสตร์ที่อาจนับเนื่องอยู่ในไสยศาสตร์ ก่อนข้างลึกลับ และ ขากแก่ การพิสูจน์ทดลอง ดังนั้น นักวิทยาศาสตร์จึงไม่ยอมรับว่าโหราศาสตร์ นั้นเป็นศาสตร์ แขนงอื่นๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์

โหราศาสตร์เป็นสิ่งที่คู่มากับ"หมอดู"ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมาแล้ว กษัตริย์ไทยโบราณ ทรงมีตำแหน่งหมอดูไว้ในราชสำนักเรียกว่า "โหราธิบดี" มีหน้าที่ให้คำปรึกษา เกี่ยวกับ ฤกษ์ยาม เพื่อดำเนินราชการทั่วไป เช่น การพิชัยสงคราม ยกทัพจับศึก ชาวบ้านเรียกตำแหน่งนี้ว่า "โหราหลวง" ในอินเดียโหราศาสตร์นี้ได้แพร่หลายอยู่ในหมู่วรรณะพราหมณ์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสื่อของ เทพเจ้าบนสวรรค์ กษัตริย์จึงทรงตั้งพราหมณ์เป็นที่ปรึกษาราชการเรียกว่า "ปุโรหิต" ปัจจุบัน โหราศาสตร์มีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของคนไทย โดยเข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ คือ

1. การทำนายลักษณะและบุคคลในอนาคต โดยดูจากวันเดือนปีเกิด ลักษณะ รูปร่าง หรือจากลายมือ เช่น มีการนำดวงชะตามาพิจารณาว่าเกิดปีใดจะเป็นธาตุอะไร เช่น ปีชวดกับปีกุน เป็นธาตุน้ำ ปีฉลูกับปีจอ เป็นธาตุดิน ปีมะเส็งกับปีมะเมีย เป็นธาตุไฟ แล้วเทียบว่าธาตุใดเป็นมิตร หรือศัตรูกัน เช่น ธาตุดินเหมาะับทุกธาตุ ธาตุน้ำกับธาตุไฟไม่เหมาะกัน เพราะไฟเผาธาตุน้ำและธาตุน้ำดับไฟไม่ดี เพราะไฟเผาเหล็ก เป็นต้น การเปรียบเทียบธาตุ คู่มิตร และศัตรูนี้มีเพื่อประโยชน์ในการทำนายหาหน่อคู่ของบ่าวสาว และเพื่อหาความสุขในการครองเรือน

2. การดูฤกษ์ยาม ปัจจุบันนี้โหราศาสตร์เข้ามามีอิทธิพล อย่างใหญ่หลวง ในการหาฤกษ์ยามของการปลูกบ้าน และการเดินทาง แต่ที่มีอิทธิพลมากที่สุดน่าจะได้แก่การ แต่งงาน ซึ่งต้องมีการกำหนดเดือน คนไทยบางส่วนที่ยึดมั่นในประเพณีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ เช่น ดูฤกษ์หรือกำหนดของการนุ่งผ้าใหม่ ตัดผ้าใหม่ ห้ามตัดผมวันพุธ ห้ามโกนผมวันพฤหัสบดี รวมทั้ง ยังดู ไปถึงการเผาผีด้วย เช่น วันพฤหัสบดีและวันศุกร์ห้ามเผาผี เป็นต้น

3. การทำนายฝัน การฝันและการทำนายฝันยังคงปฏิบัติกันอยู่ เช่น ฝันว่า ทอดแหตกปลาและได้ปลาแปลว่าจะเสียของรัก ฝันว่าได้สวมแหวนแปลว่าจะได้เนื้อคู่ที่ถูกต้อง ถ้าแต่งงานแล้วจะได้บุตรสุดที่รัก และฝันว่าถูกตัดมือตัดเท้าใส่ข้อศอก แปลว่าจะได้เลื่อนยศ เป็นต้น ทั้งนี้มีความเชื่อกันว่าตอนใกล้รุ่งจะแม่นยำกว่าเวลาอื่นๆ

4. การตั้งชื่อ ชื่อนั้นจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะผลักดันหรือ ทำให้เจ้าของชื่อมีอนาคต เช่นไร มีนิสัยอย่างไร ปัจจุบันอิทธิพลของการตั้งชื่อน้อยลงไปบ้าง เพราะดูเหมือนว่า คนไทยมุ่งไปที่ความสะสวยของคำมากกว่าที่จะนึกถึงความหมายของคำ

5. การผูกดวงและทำนายดวงชะตา ส่วนมากมักจะเป็นเรื่องเฉพาะๆ ไป เช่น เรื่อง แต่งงาน เรื่องเคราะห์ เรื่องโชคชะตาต่างๆ เป็นต้น

6. การปลูกต้นไม้ไว้ในบ้าน ปัจจุบันยังมีผู้ยึดถือและทำนายกันว่าต้นไม้ใด มีชื่อไม่เป็นมงคลห้ามปลูกไว้ในบ้าน เช่น ต้น โศก ระกำ ลั่นทม และต้นไม้ใดที่ควรปลูก เช่น มะยม เป็นต้น

7. การทำนายป्लीกย่อย เช่น ทำนายว่าลูกในท้องจะเป็นชายหรือหญิง คุณน้าเชื่อว่าตายหรืออยู่ คุณลักษณะสัตว์เลี้ยง คุณโชคลาภประจำปี คุณของหาย ทำนายการเขม่นบริเวณต่างๆ เช่น เขม่นตา ขวาแปลว่าจะได้ลาภ และการสร้างศาลพระภูมิ เป็นต้น

8. การคุณลักษณะคนและทำนายบุคลิกลักษณะเป็นอย่างไรและต่อไปจะเป็นเช่นไร โดยพิจารณาจากที่เกิดของไฟและปาน ลายมือ ลายเท้า นิ้วมือ หรือสรุปได้ว่าเป็นการ ทำนายจากลักษณะทุกส่วนของร่างกาย

9. ความสวยงามและการแต่งตัว เชื่อกันว่าสีของเสื้อผ้าจะมีความหมาย ในตัวของมันเอง และมีผลกระทบต่อผู้ใส่ด้วย เช่น สีม่วงเป็นสีแห่งความโศกเศร้า เป็นสีแห่งความ ผิดหวังในรัก และบ่งถึงความเป็นหม้าย สีเขียวบ่งถึงความรุ่มเย็นและประสบความสำเร็จในชีวิต หากผู้ใดชอบสวมใส่เสื้อเขียวจะมีการพยากรณ์ว่าเป็นบุคคลที่ไม่ยอมแก่ เป็นคนตรงชอบความจริงตรงไปตรงมา แต่ค่อนข้างขาดความอบอุ่นทางจิตใจ และไม่มีความแน่ใจในตนเอง

ศิลปกรรม

ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่มีเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมสูงงานศิลปะเป็นงาน ที่ให้ความรู้สึกทางด้านสุนทรีย์ของมนุษย์ที่มีจิตใจสูง ซึ่งถ่ายทอดความรู้สึกที่มีคุณค่าทางจิตใจ ส่งผลให้คนไทยเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางจิตใจที่ถ่ายทอดทางอารมณ์ได้ 2 ลักษณะคือ

1. ถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และ ประณีตศิลป์

2. ถ่ายทอดออกมาไม่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วรรณคดี ดนตรี และนาฏศิลป์ ศิลปวัฒนธรรมไทยที่ปรากฏจะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพุทธศาสนา การถ่ายทอดทางอารมณ์ทั้ง 2 ลักษณะ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาติของคนไทย ซึ่งจะกล่าวต่อไป

สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม เป็นผลทางวัตถุที่ได้รับการสร้างสรรค์ด้วยศิลปะและวิทยาการในการก่อสร้าง เป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ทั้งในด้านความสะดวกสบาย ปลอดภัย และพึงพอใจ ควรสร้างสรรคงานทางด้านศิลปะแห่งการก่อสร้างมิให้จำกัดจำเพาะเพียงแต่การสร้าง ที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่ในความเชื่อและศรัทธาในศาสนา ก็เป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คนสร้างสรรคงานทางด้านสถาปัตยกรรมขึ้น ต่างไปจากความมั่นคงแข็งแรงและสวยงาม ซึ่งเป็นผลต่อจิตใจของผู้คนส่วนรวม

ประเภทของสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งเกี่ยวข้องกับดำรงชีวิต ของ คนไทย จำแนกได้ 4 ประเภท กล่าวคือ

1. สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา จัดเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นตามวัดวาอารามต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางพุทธศาสนา มีดังนี้ พระสถูปเจดีย์ต่างๆ พระมหาธาตุ เจดีย์ พระพุทธปรารค์ พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ หอฉัน ชุ่ม ระเบียบ กำแพงแก้ว ศาลาราย เป็นต้น

2. สถาปัตยกรรมประเภทปูชนียสถาน เป็นสถาปัตยกรรมที่จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานอันควรแก่การสักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จำแนกเป็นพระสถูปเจดีย์และพระปรารค์ ปูชนียสถานดังกล่าวนี้ใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ แต่เมื่อใดที่มีการสร้างพระอุโบสถเป็นประธานของวัดแล้วความสำคัญของพระสถูปและพระปรารค์ก็จะลดลงไปเพียงส่วนประกอบของเขตพุทธาวาสเท่านั้น

3. สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสถาน คือ สถานที่ซึ่งก่อสร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุ มีรูปแบบเป็นเรือนหรือโรงอันเป็นที่อยู่อาศัยประจำ เป็นที่ประชุมคณะสงฆ์หรือพุทธศาสนิกชนประกอบพิธีกรรมเช่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีอุปสมบท และเป็นที่รับกฐินตลอดจนประโยชน์อื่นๆ ได้แก่ เป็นที่สวดพระอภิธรรม เป็นที่พักของอุโบสถ เป็นที่ บอกเวลา เป็นที่เก็บพระธรรม เป็นต้น สถาปัตยกรรมประเภทอาคารสถาน ได้แก่ วิหาร โบสถ์ และสถาปัตยกรรมประเภทบริวารสถาน (พระระเบียง หอไตร ศาลาการเปรียญ ศาลาบาตร ศาลาราย ศาลาเปลื้องเครื่อง สิม่าและชุ่มสิม่า กำแพงแก้ว) เป็นต้น

4. สถาปัตยกรรมประเภทที่อยู่อาศัยหรือสถาปัตยกรรม พื้นบ้าน ของไทยคือศิลปะหรือวิธีการว่าด้วยการก่อสร้างที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีสืบ ทอด ต่อกันมา ซึ่งประกอบด้วยคตินิยมในการเลือกใช้วัสดุ กรรมวิธีการสรรหา ใช้รูปแบบ และองค์ประกอบสำคัญ ที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยของสิ่งก่อสร้างและการตกแต่งสิ่งเหล่านี้จะต้องปรากฏให้เห็นเป็นลักษณะร่วมของชุมชนนั้นอย่างปกติ

ลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นบ้านจะมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ ดินฟ้า อากาศทรัพยากรธรรมชาติในเขตของท้องถิ่น ชีตความสามารถในการผลิตและเทคนิควิทยาการของชุมชน คติความเชื่อพื้นฐานของชุมชน ตลอดจนคติของศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่นที่ชุมชนนั้นๆ มีความพึงพอใจ ทั้งยังขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยหลักของชุมชนอีกด้วย

สถาปัตยกรรมพื้นบ้านของไทยจำแนกได้ตามสภาพภูมิศาสตร์ โดยจัดแบ่งสถาปัตยกรรมพื้นบ้านภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ซึ่งแต่ละภูมิภาคจะมีการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย โดยสืบทอดเอกลักษณ์พิเศษของเรือแต่ละภูมิภาค ให้คงไว้ซึ่งรูปแบบของเรือนไทยเฉพาะภูมิภาคปรากฏในเรือนเครื่องผูกภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ ดังที่เรียกกันว่าเรือนพื้นถิ่น ส่วนเรือนเครื่องสับหรือเรือนไทย ปรากฏลักษณะเฉพาะแบบไทยตั้งแต่การมุงหลังคา การวางตัวเรือนหรือรูปเรือน ในภาคเหนือมีเอกลักษณ์ ส่วนบนหัวจั่วลักษณะกาแล ภาคกลางลักษณะบ้านลมมีหาง ภาคใต้เรือนที่มีหลังคาทรงปั้นหยา

การสร้างเรือนไทย เป็นการแสดงภูมิปัญญาของคนไทยที่ปลูกสร้าง ตามความเหมาะสมของสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศของแต่ละภูมิภาค การปลูกเรือนได้ ถ่ายทอดคตินิยมของคนไทย นับตั้งแต่ความเชื่อนั้นเป็นมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย โดยเริ่มต้นจากการเลือกสถานที่ปลูกเรือน การลงเสา การดูฤกษ์ยาม รวมถึงการตั้งพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งเป็นการนำคติ พราหมณ์ มาใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อความสุขชั่วลูกชั่วหลาน

ประติมากรรม

งานประติมากรรมไทยทั่วไป หมายถึง รูปภาพที่เป็นรูปร่างปรากฏแก่สายตาสามารถสัมผัสได้โดยตรงด้วยการจับต้องซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยวิธีการปั้น หล่อ แกะสลัก เป็นต้น เพื่อตอบสนองความเชื่อ ความพึงพอใจ ความภาคภูมิใจ รวมไปถึงการดำรงชีวิต ทั้งส่วนบุคคลและชนในสังคมไทยเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดประสบการณ์ ค่านิยมที่ได้รับ จากสิ่งแวดล้อมและได้แสดงออกมาเป็นงานประติมากรรมอันเป็นสัญลักษณ์ประจำชนชาตินั้นๆ

ลักษณะงานประติมากรรมไทย แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ

1. งานประติมากรรมที่มีลักษณะเป็นรูปทรงลอยตัว (Sculpture in the round) งานสร้างสรรค์รูปทรงในลักษณะ เช่น เป็นการสร้างทำรูปภาพให้เกิดขึ้นจากส่วนฐานซึ่งรองรับอยู่ทางตอนล่างรูปทรงของงานประติมากรรม อาจแสดงรูปแบบที่แลดูได้ทุกด้าน หรือแสดงทิศทางและการเคลื่อนย้ายหน้าหลังสู่ฐานงานประติมากรรมไทยที่มีลักษณะเป็นรูปทรงลอยตัวนี้ ตัวอย่างพระพุทธรูปเทวรูปต่างๆ เช่น รูปพระนารายณ์ทรงปืน ที่หน้าพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และรูปนางธรณีบีบมวยผม หน้ากระทร วงยุคิธรรม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2. งานประติมากรรมที่มีลักษณะเป็นรูปทรงแบบราบมีพื้นรองรับ (Sculpture in the relief) งานสร้างสรรค์รูปทรงประติมากรรมเช่นนี้ เป็นการสร้างและนำเสนอ รูปทรงแต่จำเพาะด้านใดด้านหนึ่งให้ปรากฏแก่ตา โดยลำดับรูปทรงต่างๆ ลงบนพื้นราบซึ่งรองรับ อยู่ทางด้านหลังแห่ง รูปทรงทั้งปวงการเคลื่อนไหวและทิศทางของรูปภาพอาจกระทำได้ในทางราบขนานไปกับพื้นผิวระนาบของพื้นหลังงานประติมากรรมในลักษณะนี้ แสดงรูปทรงและเนื้อหาให้ ปรากฏเห็นได้ จำเพาะแต่เพียงด้านเดียว ตัวอย่างเช่น รูปภาพปั้นปูนเรื่องเรื่องทศชาติชาดกที่วัดไล อำเภอกำแพง จังหวัดลพบุรี ลวดลายไม้บานประตูพระวิหารพระศรีศากยมุณี วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

3. งานประติมากรรมที่มีลักษณะเป็นรูปทรงจมอยู่ในพื้น (Sculpture in the mcise) งานประติมากรรมลักษณะเช่นที่ว่าเป็นผลอันเกิดแต่การสร้างสรรค์รูปทรงต่างๆ ให้ปรากฏและมีอยู่ใน พื้นที่รองรับอยู่นั้น งานประติมากรรมจึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปภาพที่เกิดขึ้นด้วยเส้นขีดเป็นทางลึกลงในพื้น (Incise Line) อย่างหนึ่ง กับรูปภาพซึ่งเกิดขึ้น โดยการเจาะหรือฉลุส่วนที่เป็นพื้นออก (Craving) ให้คาไว้แต่ส่วนที่เป็นรูปภาพงานประติมากรรมลักษณะดังกล่าว เป็นการนำเสนอ รูปแบบและเนื้อหาให้ปรากฏและแลเห็นได้จำเพาะแต่ด้านเดียว เช่นเดียวกับงานประติมากรรม ลักษณะที่กล่าวมาแล้วในข้อ 2 ตัวอย่างเช่น ภาพลายเส้นในรอยพระพุทธรูปบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในพิพิธภัณฑสถานกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นตัวอย่างงานประติมากรรมที่สร้างทำด้วยวิธีขีดเส้น เป็นทางลึกลงไปในพื้นที่รูปภาพหนึ่งใหญ่ สลักเป็นตัวละครในเรื่อง รามเกียรติ์ นี้เป็นตัวอย่างทำงาน ประติมากรรมที่มีรูปทรงจมอยู่ในพื้น โดยการฉลุหรือเจาะส่วนพื้นออกทิ้ง เหลือไว้แต่ส่วนที่เป็น รูปภาพ

อนึ่งงานประติมากรรมไทย นอกเสียจากลักษณะต่างๆ ดังกล่าว ในแต่ละข้อข้างต้นนี้ แล้ว ยังมีงานสร้างสรรค์รูปทรงที่ว่าเป็นงานประติมากรรมได้อีกลักษณะหนึ่ง คืองานประติมากรรม ลักษณะที่เป็นสิ่งห้อยหรือแขวน (Mobile) เช่นรูปพวงปลาตะเพียนสานด้วย ไบลาน ทำเป็นเครื่อง ห้อยรูปพวงกระจับทำด้วยเศษผ้าใช้แขวน รูปพวงกลางทำร้อยด้วยดอก ไม้สด ใช้แขวนต่าง เครื่องประดับ เป็นต้น

จิตรกรรมไทย

งานจิตรกรรมไทยเป็นงานสร้างสรรค์ทางศิลปะด้วยการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ออกมาเป็นรูปภาพเพื่อสื่อความหมายก่อให้เกิดความรู้สึกยอมรับ ความพึงพอใจและมีมีความสุข

การเขียนรูปภาพจิตรกรรมในประเทศไทย นับแต่โบราณกาล จนถึง ปัจจุบันมักเขียนขึ้น เพื่อนำมาใช้อธิบายพรรณนา หรือลำดับเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา โดยเฉพาะเกี่ยวกับพุทธประวัติ การพรรณนาและลำดับเรื่องอดีตชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อยังเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์

หรืออธิบายความเชื่อและเหตุผลแห่งหลักธรรมต่างๆ ให้คนทั่วไปเกิด ความเข้าใจและยอมรับได้ โดยง่าย นอกจากนั้นยังแสดงพฤติกรรมและความเป็นไปในวิถีชีวิตของคนไทย โดยสามารถจำแนก ออกได้เป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธประวัติ เรื่องทศชาติ ไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น รูปภาพแสดงเรื่องราวและเหตุการณ์เหล่านี้มักจะเขียนรูปภาพ ขนาดใหญ่เต็ม พื้นฝาผนัง ภายในพระอุโบสถ

2. เรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมและประเพณี เขียนขึ้นเพื่อแสดง รูปแบบ ของความเชื่อ ในขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ถือปฏิบัติในเวลานั้นให้คนทั้งหลายได้รู้เห็น เข้าใจและปฏิบัติได้ ถูกต้อง เช่น ประเพณีต่างๆ ที่มีใน 12 เดือน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เป็นต้น

3. เรื่องเกี่ยวกับวิชาการ เป็นตำราความรู้ต่างๆ ในเมืองไทย แต่ก่อนที่ทำเป็นสมุดมี รูปภาพประกอบ เพื่อแสดงตัวอย่างให้เห็นชัดเจน เช่น ตำราฟ้อนรำ ตำรา ดุเมว ตำราชกมวย ตำรา พิชัยสงคราม เป็นต้น

4. เรื่องเกี่ยวกับวรรณคดี ในสมัยก่อนคนที่ไม่รู้หนังสือมีอยู่มาก ดังนั้นการใช้รูปภาพ เขียนลำดับความจากวรรณคดีเรื่องต่างๆ ช่วยทำให้คนทั่วไปสามารถรับรู้ และประจักษ์ในคุณค่า แห่งวรรณคดีได้ วรรณคดีเรื่องที่นิยมนำมาเขียนเป็นรูปภาพ มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน อาทิเช่น รามเกียรติ์ อิเหนา สังข์ทอง เป็นต้น

5. เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ซึ่งนิยมเขียนขึ้นมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเรื่อง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์สมัยต่าง ๆ เช่น พระราชพงศาวดาร สมัยกรุงศรีอยุธยา พระราช ประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรง ยุทธหัตถิ เป็นต้น (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, 2521, หน้า 225-226)

ประณีตศิลป์

ประณีตศิลป์เป็นศิลปกรรมที่งดงามและทรงคุณค่ามากอีกสาขาหนึ่ง ประณีตศิลป์ที่นิยม ทำมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่

1. งานช่างประดับมุก เป็นศิลปะที่นิยมทำกันมากในสมัยรัชกาลที่ 1 ผลงานชิ้นเอกใน สาขานี้คือ พระแท่นราชบัลลังก์ประจำพระที่นั่งสุทิวลาปราสาท องค์พระแท่นสร้างด้วยไม้ประดับ มุกเป็นลายกระหนก งานประดับมุกที่งดงามมากอีกชิ้นหนึ่งคือ บานประตูพระอุโบสถวัด พระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนั้นยังมีบานประตูประดับมุกวัดพระเชตุพนวิมล มังคลาราม วัด ราชโอรสาราม ตู้ประดับมุกทรงมณฑป และพระแท่นบรรจถรณ์ประดับมุก เป็นต้น

2. งานสลักไม้ งานสลักไม้ที่จัดเป็นศิลปะชิ้นเอกและ มีความสำคัญมากคือ การสลักไม้ ประกอบพระมหาพิชัยราชรถและเวชยันต์ราชรถ

3. เครื่องถ้วยเบญจรงค์ ในสมัยราชกาลที่ 2 นิยมสั่งเครื่องถ้วย เบญจรงค์จากประเทศจีน โดยชาวไทยออกแบบรูปทรงและลวดลายส่งไปให้ช่างจีนทำ ลายที่นิยมส่งไปให้ทำได้แก่ ลายเทพพนม ลายราชสีห์ และลายกนิษฐ เป็นต้น ที่เรียกว่าเบญจรงค์ เพราะเขียน ด้วยสี 5 สี คือ สีแดง เขียว น้ำเงิน เหลือง และดำ นอกจากนั้นยังมีลายที่เขียนด้วยทอง เรียกว่า ลายน้ำทอง

4. งานช่างทองรูปพรรณ รัชกาลที่ 1 ให้ฟื้นฟูและทะนุบำรุง ช่างทองรูปพรรณขึ้นใหม่ที่สำคัญได้แก่เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ซึ่งประกอบด้วยพระมหาพิชัยมงกุฎ พระแสงขรรค์ชัยศรี ธารพระกร พระแสง พัดวาลวิชนี และฉลองพระบาทเชิงงอน นอกจากนี้ยังมีเครื่อง ราชอิสริยาภรณ์ เครื่องราชูปโภค เครื่องทรงพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร ทำด้วยทองคำเป็นหลัก ประดับอัญมณี

5. งานช่างถมยาคำ รัชกาลที่ 2 ให้ฟื้นฟูและฝึกหัดวิชาการทำ เครื่องถมขึ้น วิชาการสาขานี้รุ่งเรืองและแพร่หลายมากที่เมืองนครศรีธรรมราช ผลงานชิ้นเอกของ สาขานี้คือ พระราชยานถมที่พระยานคร (น้อย) ทำขึ้นถวายรัชกาลที่ 2 พระราชยานถม นี้ทำอย่างพระยานมาสมิโครงเป็นไม้หุ้มด้วยเงิน ถมยาคำทาทอง (เสนอ นิลเดช และคณะ, 2537, หน้า 20)

วรรณคดี

วรรณคดีเป็นงานทางศิลปะที่มุ่งให้ความเพลิดเพลินทางใจและให้อารมณ์แก่ผู้อ่าน ดังนั้นภาษาที่ใช้จึงต้องมีความประณีตงดงาม และส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักเป็นส่วนใหญ่ การอ่านวรรณคดีมักจะได้อารมณ์ ประทับใจ สุขใจ เห็นใจ หรือซาบซึ้งใจ

วรรณคดีไทยมีลักษณะการดำเนินเรื่องหลายรูปแบบ ดังนี้

1. วรรณคดีนิทานประเภทจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งหมายถึงชื่อของ พระเอก มักมีคำว่า "จักร" หรือ "วงศ์" เช่น ลักษณะวงศ์ จักรแก้ว ศิลป์สุริวงศ์ เป็นต้น การดำเนินเรื่องวรรณคดี ประเภทนี้ มักมีโครงเรื่องอย่างเดียวกัน คือเป็นเรื่องที่พระเอกและนางเอกต้องพรัดพรากจากกัน พระเอกออกติดตามนางเอกและผจญภัยมากมายจนที่สุดก็พบนางเอกในบั้นปลาย

2. วรรณคดีนิทานที่มีเค้าเรื่องจริง ซึ่งมักเป็นเรื่องราวของบุคคล ที่เชื่อว่ามีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ เช่น ลิลิตพระลอ ขุนช้างขุนแผน ผาแดงนางไอ่ เงาะป่า ไกรทอง อิเหนา

3. วรรณคดีที่เป็นการพรรณนาอารมณ์รักโดยตรง วรรณคดีประเภทนี้มีเนื้อหาเป็นการรำพันความรักอันเกิดจากต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หรือบทที่กวีต้อง เดินทางจากนางไปในแดนไกล เช่น วรรณคดีนิราศ เช่น นิราศพระบาท กาพย์ห่อโคลง นิราศ ธารโศก

4. วรรณคดีที่เป็นการพรรณนาอันแฝงอารมณ์รัก เป็นวรรณคดี ที่ผู้แต่งพรรณนาสิ่งต่างๆ โดยแฝงอารมณ์รักไว้ด้วย เช่น วรรณคดีประเภทกาพย์เห่เรือ

5. วรรณคดีพิธีกรรม พิธีกรรมเป็นเรื่องของการกระทำในสังคม ที่มุ่งผลด้านจิตใจ ดังนั้นจึงมักมีบทสวดเพื่อให้เกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมประกอบพิธี เช่น ลิลิตโองการ แชน้ำ ซึ่งเป็นงานประพันธ์ในสมัยอยุธยาตอนต้น

6. วรรณคดีศาสนา ศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อและศรัทธา ดังนั้น จึงมีวรรณคดีที่สร้างความประทับใจและเกิดศรัทธาขึ้นในหมู่ศาสนิกชน เช่น มหาชาติคำหลวง มหาชาติคำกลอน เทศน์ ปฐมสมโพธิกถา ซึ่งเป็นพุทธประวัติที่แต่งด้วยร้อยแก้ว กวีคือสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

7. วรรณคดีคำสอน เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นเพื่ออบรมจริยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่ออันเป็นวัฒนธรรมของสังคม เป็นการถ่ายทอด วัฒนธรรม ของสังคม เช่น พระมาลัยคำหลวง นัน โทนันทสูตรคำหลวง ทศชาติ พญาคำกองสอน ไพร์ ซึ่งเป็นวรรณคดีคำสอนทางอีสานเป็นเรื่องอบรมประชาชน ในเมืองของตนในการครองเรือน การหาความรู้ หน้าที่ พ่อบ้านแม่บ้าน กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ สุภายิตสอนหญิง สวัสดิรักษาคำกลอน เป็นต้น

8. วรรณคดีประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องราวข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ โดยกวีสอดแทรกจินตนาการและการใช้ภาษาให้ไพเราะ เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นต้น

ดนตรีไทย

ดนตรีไทย หมายถึง เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง เครื่อง บรรเลง ซึ่งมีเสียงดังทำ ให้รู้สึกเพลิดเพลิน เกิดอารมณ์รัก โศก และรื่นเริง เป็นต้น ดนตรี มีรากศัพท์จากภาษาบาลีว่า ตนฺติ ภาษาสันสกฤตว่า ตนฺตริณ เมื่อแผลงมาเป็นคำว่าดนตรีในภาษาไทยแล้วประกอบด้วย

1. คีตะ การร้องเป็นการร้องอย่างมีศิลป์ ในภาษาไทยเรียกว่า คีตศิลป์
2. ตรียะ เครื่องดนตรี เครื่องทำนองเพลง (คืด สี ดี เป่า) ในภาษาไทยเรียกว่า ตรียางคศิลป์ ซึ่งหมายถึง ศิลปะการบรรเลงเครื่องดนตรีต่างๆ

3. นาฏะ การรำเต้น ในภาษาไทยเรียกว่านาฏศิลป์ หมายถึง การแสดงออกซึ่งมีลีลาท่ารำต่าง ๆ ลักษณะเป็นระบำ รำ เต้น (หรือเรียกว่า โขน) ทั้ง 3 คำ รวมกันเรียกว่า ดนตรี ดังนั้นมิได้หมายถึงเครื่องบรรเลงเท่านั้น (เสรี หวังในธรรม, 2525, หน้า 150)

ชื่อและชนิดของเครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีดั้งเดิมของไทย ก่อนที่คนไทยจะรับวัฒนธรรมแบบอินเดีย ได้แก่ เกราะ โกร่ง กรับ ฉาบ ฉิ่ง ปี่ ขลุ่ย พิณ ซอ ฆ้อง และกลอง เป็นต้น ในเวลาต่อมาคนไทยพัฒนาเครื่องดนตรี ทำด้วยไม้ เช่น กรับ พร้อมทั้งการคิดฆ้องวงใช้ในการเล่นดนตรีเมื่อคนไทยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนแหลมสุวรรณภูมิ จึงได้รับอิทธิพลของอินเดียผสมกับมอญและเขมร จึงทำให้เครื่องดนตรีไทยเพิ่มจากเดิม อาทิ พิณ สังข์ ปี่ไฉน บัณเฑาะว์ กระจับปี่ จะเข้ โทน และทับ

ดนตรีไทยปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จากสมัยสุโขทัยสืบทอดมาสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ดนตรีไทยจัดเป็นดนตรีที่มีแบบแผนหรือดนตรีคลาสสิก (Classic Music) เครื่องดนตรีไทยนั้นกรมศิลปากร จำแนกไว้รวมทั้งสิ้น 56 ชนิด ประกอบด้วยเครื่องดี เครื่องเป่า เครื่องตี และเครื่องสี เครื่องดนตรีไทยที่นิยมใช้กันมาก ดังนี้

- เครื่องดี ได้แก่ พิณน้ำเต้า พิณ เพ็ญ กระจับปี ซึ่ง จะเข้
- เครื่องสี ได้แก่ ซอด้วง ซออู้ ซอสามสาย ซอล้อ
- เครื่องตีประเภทไม้ ได้แก่ เกราะ โกร่ง กรับ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม เครื่องดีที่ทำด้วยโลหะ ได้แก่ ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ฉิ่ง ฉาบ โหม่ง ฆ้อง หุ่น และเครื่องดีที่ทำด้วยหนัง ได้แก่ กลองทุกประเภท

- เครื่องเป่า ได้แก่ ขลุ่ย ปี่ แคน แตร สังข์ เป็นต้น (มนตรี ตราโมท, 2503, หน้า 47)

นาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทย หมายความถึง ศิลปะการละครและการฟ้อนรำ ซึ่งสืบทอดจากนาฏศิลป์ดั้งเดิม 3 ลักษณะดังกล่าวคือ

1. ระบำ ได้แก่การแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ไม่เป็นเรื่อง ไม่มีตัว พระเอก นางเอก ตัวโกง เช่น การรำอวยพร ระบำดาวดึงส์ ระบำโบราณคดี เป็นต้น

2. รำ ได้แก่ การแสดงเป็นเรื่องที่เรียกว่า ละครต่างๆ ดังเช่น การเล่นโนรา ได้รับอิทธิพล จากสมัยศรีวิชัย ซึ่งมีคำร้องทำนองเรียกว่า กำพระมีผู้แสดงเป็นพระเอก นางเอก และตัวประกอบ

3. เต้น ได้แก่ การเล่นโขนจัดเป็นนาฏกรรมประเภทมหรสพ มีหลายชนิด เช่น โขนกลางแปลง โขนโรงนอก โขนโรงใน โขนนั่งราว โขนเป็นนาฏกรรม ประเภทแถวที่รับเอาเรื่องราวเกียรติจากอินเดียมาแสดงเป็นรามเกียรติ์ไทย

ลักษณะเฉพาะของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทยจัดเป็นศิลปะ แสดงออกในท่ารำ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นท่ารำที่อ่อนช้อย งดงาม มีความหมายในท่ารำทุกท่วงท่า โดยการฝึกหัดอบรมจึงจัดเป็นศิลปะไทยที่มีเอกลักษณ์ในความเป็นไทยและถือปฏิบัติเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดจาก บรรพบุรุษดังนี้

1. เป็นการแสดงออกถึงความเป็นไทยในด้านท่ารำอันอ่อนช้อย งดงาม และแสดงอารมณ์ตามลักษณะที่แท้จริงของคนไทย มีเอกลักษณ์ในดนตรีประกอบ เนื้อร้อง และการแต่งกายพร้อมทั้งแบบแผนในการแสดง

2. เป็นศิลปะที่เกิดจากการฝึกหัดอบรมและความรักในการ แสดง โดยเฉพาะผู้แสดง นาฏศิลป์จะต้องมีการไหว้ครูก่อนการแสดง การแสดงนาฏศิลป์จะต้อง มีการฝึกซ้อมเป็นเวลานาน ตั้งแต่ยี่สิบกว่าการฝึกทำท่าแต่ละท่า ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึก

3. เป็นศิลปะของคนทุกชนชั้น นาฏศิลป์ไทยสามารถ แสดง ได้ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และประชาชนทั่วไป โดยมีแบบแผนดังเช่นในท่ารำแบบผู้รับ จัดเป็นวิชาชั้นสูง แสดง จะต้องศึกษาดำรงยุทธศาสตร์ในบางโอกาสมีการแสดงบนคอช้างพระที่นั่ง นอกจากนี้ได้มีการจัด แบบแผนการแสดงไว้สำหรับราชสำนักและประชาชนทั่วไป อาทิเช่น การ แสดง โขนละคร ระบาย รวมทั้งการแสดงเฉพาะในแต่ละภูมิภาคตามประเพณีท้องถิ่น

4. เป็นศิลปะที่เน้นการแสดงทางอารมณ์ ดังปรากฏในท่าแสดง ความสุขบันเทิงใจ ท่า โกรธแค้น อารมณ์รัก ซึ่งกรมศิลปากรได้รวบรวมไว้ถึง 68 ท่า การตีบท แสดง ตามภาษาท่า ตามคำ ร้อง คำเจรจา คำพากย์ในการแสดง โขน

5. เป็นศิลปะที่มีรูปแบบและกระบวนการในตนเอง จัดเป็นเอก- ลักษณะในด้านรูปแบบ โดยแบ่งผู้แสดงเป็น ตัวพระ ตัวนาง ยักษ์ ลิง เป็นต้น ซึ่งผู้แสดงมีท่ารำและคำกลอนที่มีความ สอดคล้องกันดังเช่นการรำหน้าพาทย์ ผู้แสดงจะรำตามจังหวะเฉพาะกับเพลงต่างๆ โดยไม่ต้องมี เนื้อร้องและทำนองในเพลงเชิด เพลงกราว เพลงช้า เพลงเร็ว เป็นต้น

นาฏศิลป์ไทยเป็นวิชาการที่ละเอียดอ่อน ผู้แสดงระดับครูจัดเป็น ศิลปิน วิชาการ นาฏศิลป์ไทยทั้งผู้แสดง ผู้ชมจะต้องมีพื้นฐานความรู้ ขณะเดียวกันการแสดงประเภท ระบายได้รับการ ประดิษฐ์ท่ารำและลีลาใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพของวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลายเป็นการเล่น พื้นเมืองประจำภาค และเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในหมู่ประชาชนได้มากกว่าการแสดงนาฏศิลป์ ซึ่ง จัดเป็นการแสดงเป็นละครเรื่องต่างๆ และการแสดง โขน

ประเพณี

เอกลักษณ์ของประเพณีไทย ได้แก่การผสมผสานทั้งลัทธิ ศิสาางเทวดา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณีต่าง ๆ ออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

เป็นประเพณีเกี่ยวกับการส่งเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตของตนเอง ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดความสุขทางจิตใจ เป็นการสร้างบุญกุศลให้กับชีวิตใน โอกาสต่างๆ เช่น การเกิด การตาย การบวช การแต่งงาน และการทำบุญในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

1. ประเพณีการเกิด การเกิดเป็นเรื่องที่สังคมไทยให้ความสำคัญ ส่วนจะมีพิธีรีตองมาก น้อยเพียงไรก็แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน หรือสังคมที่ตนอยู่ร่วมด้วย คนสมัยก่อนทำพิธีต่างๆ ก็

เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดในระหว่างตั้งครรภ์ เพื่อให้สอดคล้องได้ง่าย แม่จะได้ไม่เป็นอันตรายถึงตาย เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาทารกที่คลอดให้ออกมาโดยปลอดภัยเนื่องจากในระยะนี้เด็กมีร่างกายบอบบางอ่อนแอ ความต้านทานโรคต่ำ

แต่เดิมมีความเชื่อว่า การทำพิธีเกิดจะช่วยป้องกันปัดเป่าผีร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ทารกและแม่เพราะวิทยาการต่างๆ ในสมัยนั้นยังไม่เจริญ คนจึงไปเชื่อในสิ่งลึกลับ เช่น เชื่อว่าผีบันดาลให้เป็นเช่นนั้น ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้น พอจะเข้าใจถึงความเป็นไปต่างๆ ความเชื่อในเรื่องผีค่อยๆ หดไป แต่ชนบางพวกบางกลุ่มก็ยังนิยมปฏิบัติที่เขาทำ เช่นนั้นก็เพื่อความสบายใจหรือเขาทำให้เพราะท้องถิ่นที่เขาอยู่เห็นว่าควรทำ ไม่ทำจะเดือดร้อน แก่คนส่วนใหญ่ เขาจึงทำตามเพื่อไม่ได้ผิดประเพณี และดูเป็นคนนอกรีตนอกรอยไป

พิธีการเกิดนี้จึงเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติของ หญิงที่กำลังจะเป็นแม่คน เริ่มตั้งครรภ์ เจ็บท้อง พอหลังคลอด ก็ต้องมีพิธีตัดสายสะดือ อาบน้ำ ผีรกเด็ก โดยเฉพาะในสมัยโบราณการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้าอย่างปัจจุบัน อัตราการตายของทารก แรกเกิดอยู่ในระดับสูง คนสมัยก่อนบางกลุ่มเชื่อว่าผีมาเอาตัวเด็กไป พ่อแม่จึงต้องทำบุญเด็กเป็นระยะๆ ตามวัย เช่น ทำขวัญโกนผมไฟ พิธีลงอุ้ม ตั้งชื่อ ทำขวัญเด็ก ปูเปลเด็ก โคนจุก (ถ้าไว้จุก)

2. ประเพณีการบวช การบวชถือเป็นเรื่องที่ช่วยอบรมสั่งสอน ให้เป็นคนดี ตลอดจนเป็นการทดแทนคุณพ่อแม่ที่ให้น้ำใจเพื่อให้พ่อแม่เป็นสุข และตัวผู้บวชเองก็จะได้มีโอกาสศึกษาธรรมวินัย สวดมนต์ภาวนาทำใจให้สงบ เป็นต้น

การบวชจึงมี 2 แบบ คือ

บรรพชา (บวชเณร)

เด็กชายที่จะบวชเป็นสามเณรได้ จะต้องมียุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป สมัยก่อนการบวชเณรเป็นการฝากลูกให้พระดูแลอบรมสั่งสอน เพราะวัดเป็นเสมือนโรงเรียนหรือสถานที่สอนคนให้เป็นคนดี แต่สมัยนี้การบวชมักเป็นการบวชเพื่อแก้บน บวชหน้าศพ บวชเพื่อศึกษาธรรมวินัย

การอุปสมบท (บวชพระ)

ชายที่จะบวชได้ต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ การอุปสมบทเป็นประเพณีที่มีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะชายที่มีอายุครบ 20 ปี เป็นวัยที่เข้าเขตผู้ใหญ่ ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบในชีวิตของตน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้ และเข้าใจภาวะผันแปรต่างๆ ที่มีอยู่ในชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งความจริงในโลก เพราะสอนให้ มนุษย์รู้สาเหตุของความทุกข์และความสุข ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะที่จะนำไปสู่ในทางที่ดีที่ชอบ การอุปสมบทจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะต่อผู้ที่จะเป็นหลักของครอบครัว แม้ว่าในปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนแปลงไป วัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาดังแต่ก่อน เพราะมีสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย

มหาวิทยาลัย แทนวัด วัดจึงกลายเป็นความสำคัญ ในแง่การถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ การบวช พระจึงลดน้อยลง โดยเฉพาะในตัวเมือง แต่ในชนบทยังคงยึดถือเป็นประเพณีอยู่ต่อไป

ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงานเกิดขึ้นภายหลังเมื่อผู้ชายได้บวชเรียนแล้ว เพราะเป็นเวลาที่ได้เรียนรู้ มนุษยธรรมแล้วตามทางที่ชอบ จนถึงเวลาที่คิดตั้งตนและวงศ์ตระกูลเองได้ เมื่อเลือกหาหญิงดีตาม สมควรแก่ฐานะแล้วฝ่ายชายก็ให้ผู้ใหญ่ช่วยจัดการ สู่ขอต่อผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงเป็นการประกัน สัญญาว่าจะไม่ทิ้งขว้างหย่าร้าง

การแต่งงานเป็นการตั้งตน คือ ทั้งชายและหญิงต่างก็จะเป็น พ่อบ้านและแม่บ้านต่างรู้ หน้าที่ของตน คือเป็นเวลาที่พ้นอกพ่อแม่ จึงจำเป็นต้องให้มีบ้านเรือน ด้วยเหตุนี้เมื่อหมั้นกันแล้ว ผู้ใหญ่จึงมักจะจัดการตกลงกันปลูกเรือน เรียกว่าเรือนหอ เมื่อปลูก เรือนหอแล้วก็ต้องมีงานขึ้น เรือน ฉะนั้นในงานแต่งงานจึงมักจะตั้งต้นด้วยการขึ้นเรือน คือ มีสวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นเช้าก็เลี้ยงพระ ให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวใส่บาตรด้วยกัน เพื่อแสดงว่าร่วมศาสนา กัน เมื่อพระฉันเสร็จและถวายของแล้ว พระองค์หนึ่งก็พรมน้ำพระพุทธมนต์ให้ทั่วทั้งเรือนและทุกคน ครั้นถึงเวลาเย็นก็มีการรดน้ำเจ้าบ่าว เจ้าสาว เสร็จการรดน้ำให้พรแล้วก็มีการเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน บางรายก็มีพิณพาทย์หรือมโหรี ในตอนนี้ไปจนถึงเวลาฤกษ์ปูที่นอน เมื่อถึงฤกษ์ผู้ใหญ่คนหนึ่ง ซึ่งมักเชิญผู้ที่ได้แต่งงานอยู่ด้วยความ ผาสุก เข้าไปในห้องจัดการปูที่นอนให้พรแก่คู่บ่าวสาว เป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีการเผาศพ

ตามคติของพระพุทธศาสนา ถือตามความจริงที่ว่าร่างกาย มนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน (เนื้อ หนัง กระดูก) น้ำ (เลือด เหงื่อ น้ำลาย) ไฟ (ความร้อน ความอบอุ่นในตัว) ลม (อากาศ หายใจเข้าออก) ฉะนั้นเมื่อชีวิตสิ้นไปแล้ว สังขารที่เหลืออยู่จึงไม่มีประโยชน์อันใด การเผาเสียจึง เป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้ผู้อยู่เบื้องหลังไม่มีห่วงใย ทำให้หมดเชื้อโรคด้วย ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยมากจึงมักเก็บศพไว้ทำบุญให้ทานชั่วคราวเพื่อบรรเทาความ โศกเศร้า เมื่อคลายความ โศกเศร้า แล้ว และเห็นความจริงที่ว่าความตายเป็นของธรรมดา ก็มักจะคิดถึงการเผาศพซึ่งเป็นพิธีสุดท้ายของ ชีวิตมนุษย์โดยปกติมักทำการเผาศพหลังจากทำบุญ 100 วันแล้ว เพราะได้ทำบุญให้ทานครบถ้วน ตามที่ควรแล้ว

ประเพณีเกี่ยวกับสังคม

เป็นประเพณีที่ประชาชนทั่วไปนิยมปฏิบัติร่วมกัน มีดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์

วันสงกรานต์ คือวันขึ้นปีใหม่ตามทางสุริยคติ หมายความว่า นับตามทางพระอาทิตย์ กล่าวคือโลกที่เราอยู่หมุนไป 1 รอบดวงอาทิตย์ก็จะเป็น 1 ปี ซึ่งตรงกับวันที่ 12 เมษายน ตรงกับเวลาฤดูร้อนทางประเทศตะวันออก ไทยเราได้ประเพณีนี้มาจากมอญ

วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึง พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงได้เปลี่ยนใหม่ โดยกำหนดเอาวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่เพื่อให้เข้ากับหลักสากลที่นานาประเทศนิยมปฏิบัติกัน อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ ประชาชนก็ยังยึดถือว่าวันสงกรานต์มีความสำคัญ

การรดน้ำสาดน้ำในวันสงกรานต์นั้น เนื่องจากเป็นเวลาฤดูร้อน จึงให้พรกันด้วยน้ำ เพื่อให้ร่มเย็นเป็นสุข ก่อนถึงวันสงกรานต์มักจะมีการเตรียมอาหารคาวหวานสำหรับทำบุญ อาหารที่เตรียมไว้ ได้แก่ อาหารคาว มักมีขนมจีนเป็นหลัก ส่วนอาหารหวาน มักมีกะละแมเป็นหลัก นอกจากนี้จะมีการทำความสะอาดพระพุทธรูป หิ้งบูชา ตลอดจนทำความสะอาด สะอาดบ้านเรือนทั้งภายในบ้านและนอกรั้วบ้าน

ในตอนเช้าของวันที่ 13 เมษายน จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และบังสกุล กระดุกของบรรพบุรุษ เสร็จแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือผู้มีพระคุณ สรงน้ำพระ แห่พระ ชักพระ รดน้ำผู้ใหญ่ รับศีลรับพรจากท่าน ในเมืองบางแห่ง อาจจะมีมหรสพต่าง ๆ เพื่อความรื่นเริง หรือมีการปล่อยนก ปล่อยปลา เพื่อโปรดสัตว์ บางแห่งก็ อาจจะมีการประกวดเทพีสงกรานต์ขึ้นด้วย เพื่อความสนุกสนาน

2. ประเพณีทำบุญวันสารท

คนไทยถือเอาวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนสิบ หรือวันสิ้นเดือนสิบ เป็นวัน ทำบุญกลางพรรษาและเรียกการทำบุญในวันนี้ว่า "ทำบุญวันสารท"

"สารท" เป็นคำมาจากภาษาอินเดียที่หมายถึง ฤดูสารทหรือฤดู ที่พืชพันธุ์ธัญชาติเริ่มสุก ชาวอินเดียถือว่าควรมีพิธีรีนเริงยินดี และทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเขา เพื่อให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ต่อไป แต่ในเทศกาลวันสารทของไทย เป็นฤดูที่ข้าวเพิ่งแตกรวง ชาวบ้านจึงปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อให้ทันเก็บเกี่ยวแล้วนำข้าวเหนยวนั้นมาตำเป็น ข้าวเท่า นำมา กวนกับข้าวดอก ถั่ว งา มะพร้าว และน้ำตาล เรียกว่า "กระยาสารท" (ปัจจุบันการ กวนพระสารท เขาใช้น้ำอ้อยและนมสดผสมด้วย เพื่อให้เกิดความมันและหอมหวานอร่อยยิ่งขึ้น) เมื่อกวนกระยาสารทเสร็จแล้วก็จัดแบ่งเป็นส่วนๆ แล้วเอาไปตองห่อ (ปัจจุบันไม่ใช่ไปตองแล้ว ใช้ถุงพลาสติก

แทน) เพื่อนำไปตักบาตรถวายพระในวันสารท ทำบุญเสร็จแล้วก็กรวดน้ำ อุทิศส่วน กุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถือกันว่าถ้าไม่ได้ทำบุญตักบาตร "กระยาสารท" ฝึปป่วยตายที่ตายไปจะได้รับความเดือดร้อน อดๆ อยากๆ เท่ากับลูกหลานที่อยู่หลังขาดการกตัญญู ต่อบุพการี ส่วนพระสงฆ์รับบาตรกระยาสารทในวันนั้นแล้วเมื่อฉันเสร็จก็ฉันพระยาสารทเป็น ของ หวานในวันสารท ทางวัดจะจัดโต๊ะและตั้งบาตรวางเรียงเป็นแถวสำหรับให้ชาวบ้านที่มาทำบุญตักบาตรนำห่อกระยาสารทใส่ลงในบาตร ประเพณีตักบาตรอย่างนี้สมัยก่อนเรียกว่า "ตักบาตร ธารณะ"

3. ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทงตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เชื่อกันว่างาน ประเพณีลอยกระทง เฝ้าเทียน เล่นไฟ ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อประมาณ 700 ปีมาแล้ว โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตามศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่กล่าวว่า "เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียนย่อมวนเสียดกัน เข้ามาคู่ท่าน เฝ้าเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก" นอกจากนี้ยังปรากฏในหนังสือนางนพมาศหรือคำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกของสมเด็จพระร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย ผู้คิดทำโคมลอยเป็นรูปดอกกมุท (ดอกบัว) ที่งามยิ่งกว่าโคมลอยของพระสนมกำนัลทั้งปวง ทำให้เป็นที่พอพระราชหฤทัยของสมเด็จพระร่วงเจ้า เป็นอย่างมาก ถึงกับทรงบัญญัติว่า พระราชพิธีจงเปรี๊ยะในวันเพ็ญเดือนสิบสอง (ลอยกระทงใน ปัจจุบัน) ในปีต่อๆ ไปให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัวตามแบบอย่างของนางนพมาศ ซึ่งพิธีจง เปรี๊ยะ นี้รวมไปพิธีลอยกระทงและตามประทีปด้วย

การตามประทีป เป็นการจุดเพื่อบูชาพระพุทธรูป พระเจดีย์ตาม พุทธศาสนาต่างๆ และเป็นการบูชาเทพเจ้าตามเทวสถาน หรือสิ่งที่เคารพนับถือ ในพิธีกรรมสำคัญ หรือในวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ ตามแบบอย่างของชาวมุขวิปที่ได้นำมาปรับปรุง ประยุกต์ให้เข้ากับพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน

การจุดประทีป หรือการตามประทีป ในสมัยกรุงสุโขทัยจะจุดจากภาชนะที่เรียกว่า "ตะคัน" ซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปร่างคล้ายจานหรือถ้วยแต่เล็กกว่า ข้างในบรรจุเชื้อเพลิงที่เป็นขี้ผึ้งหรือไขสัตว์ต่างๆ และเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายในสมัยนั้น โดยเรียกการจุดประทีปนี้ว่า "การเฝ้าเทียน"

ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนามีรากฐานมาจากความเชื่อในศาสนา ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงได้มีการปฏิบัติตามวันสำคัญทางศาสนา ดังนี้

1. วันพระ เป็นวันสำคัญของทางศาสนาวันหนึ่ง ซึ่งตรงกับวันที่ขึ้น 8 ค่ำ, 15 ค่ำ และวันแรม 8 ค่ำ, 15 ค่ำของทุกเดือน จะมีการทำบุญฟังเทศน์ที่วัดจะมี 4 วันใน 1 เดือน ตามวันขึ้น-แรม

ของทุกเดือนที่กล่าวแล้ว เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญกุศล ชำระ ร่างกาย จิตใจให้สะอาด บริสุทธิ์ อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรของตน จิตใจ จะได้สดชื่น แจ่มใส ปราศจากความทุกข์ หรือให้ลดความทุกข์ กิเลส เสร้าหมองลง เพราะมีความเชื่อจากเรื่องของกฎแห่งกรรมนั่นเอง

2. วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญ เดือน 3 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันทำบุญเพื่อระลึกถึงสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันนี้เป็นวัน คล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ นับว่าเป็นวันที่พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานมั่นคง เรียกวันดังกล่าวว่า"จาตุรงคสันนิบาต"หรือเป็นวันที่พระพุทธเจ้าปลงสังขาร ซึ่งประกอบด้วย องค์ 4 คือ

2.1 พระภิกษุจำนวน 1,250 รูป มาประชุมกันเข้าเฝ้าพระ พุทธเจ้าที่เวฬุวัน กรุงราชคฤห์ โดยมีได้นัดหมายแต่อย่างใด

2.2 พระภิกษุเหล่านี้ล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

2.3 พระภิกษุเหล่านี้เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระพุทธเจ้าทรง บวชให้ทั้งสิ้น

2.4 ในวันนี้ เป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง หรือเสวยมาฆะฤกษ์ ในวันนี้พุทธศาสนิกชนจะทำบุญตักบาตร ไปวัด ฟังเทศน์ สวดมนต์ และเลี้ยงพระกลางคืนมีการเวียนเทียน

3. วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันที่มีความ สำคัญวันหนึ่งของพระพุทธเจ้า เพราะมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในวันนี้ชาวพุทธได้มีการทำบุญถวายอาหารรับศีล ฟังธรรม รักษาศีล อุโบสถ ตอนกลางคืนมีการเวียนเทียน

4. วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 วันนี้มี ปรากฏการณ์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

4.1 เป็นวันที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลก

4.2 เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา "ธรรม จักรกัปวัฒนสูตร" แก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5

4.3 เป็นวันแรกที่พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรก บังเกิดขึ้นในโลก พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ในประเทศไทยเริ่มมีวันอาสาฬหบูชา ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 โดยคณะสังฆมนตรีได้กำหนดขึ้น สำหรับวันนี้เรียกอีกอย่างว่า "วันธรรมจักร" พุทธศาสนิกชน ได้มี การทำบุญตักบาตรรับศีล ฟังเทศน์ เวียนเทียน เช่นเดียวกับวันมาฆบูชา วิสาขบูชา

5. วันเข้าพรรษา ตรงกันวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งพระสงฆ์จะต้อง อยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดูฝน กำหนดตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 รวมเวลา 3 เดือนเต็ม

ในระยะเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ตาม พุทธบัญญัติ นิยมบวชพระส่วน ผู้ที่อายุยังไม่ครบบวชผู้ปกครองจะนำไปฝากพระ โดยบวชเณรบ้าง เป็นลูกศิษย์วัดบ้าง พุทธศาสนิกชนอื่น ๆ นิยมตักบาตรหรือไปทำบุญที่วัด รับอุโบสถศีล ฟังธรรม ปัจจุบันนี้ยังเพิ่มกิจกรรมบางประการ เช่น จดศีลหม้อ หรือของเสพติดให้โทษ นับว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างยิ่ง

6. วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หมายถึงการออก จากการอยู่ประจำในฤดูฝน หลังจากที่พระภิกษุอยู่จำพรรษาตลอดเวลา 3 เดือนแล้ว วันรุ่งขึ้นก็จะจาริกไปที่อื่นได้ สำหรับวันนี้พระสงฆ์ต้องแรมคืนอยู่ในวัดที่จำพรรษาเพื่อให้ครบ 3 เดือนเต็ม และทำปวารณาเสียก่อน ฉะนั้นอาจเรียกวันออกพรรษาว่า "วันปวารณา" ก็ได้

7. ประเพณีทอดกฐิน เป็นประเพณีทำบุญอย่างหนึ่งของไทย ที่ทำ ในระยะเวลาที่กำหนดให้ในปีหนึ่ง ๆ ระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

ประเพณีการทอดกฐินของไทยมีหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและได้ถือประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นทั้งกฐินที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลและกฐิน ของราษฎร

8. ประเพณีทอดผ้าป่า การทอดผ้าป่าเป็นประเพณีมีมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล และเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ฤดูกาลของการทอดผ้าป่าไม่ได้ กำหนดระยะเวลาลงไป จะทอดในฤดูไหนเดือนไหนก็ได้ ส่วนใหญ่จะทำในระยะเวลาจนจะออกพรรษา

วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

คำว่า "ท้องถิ่น" หมายถึง พื้นที่และขอบเขตที่ชุมชน หมู่บ้าน เมือง มีการปะทะสรัรค์กันทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จนปรากฏรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เหมือนกัน และแตกต่างกันไปจากชุมชน หมู่บ้าน และเมือง ในท้องถิ่นอื่น ดังนั้นวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นแต่ละแห่งอาจมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ซึ่งเราพอจะสรุปลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นของไทยได้ดังนี้

วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นภาคกลาง

ภาคกลางเป็นภาคที่มีประชากรสูงสุด โดยรวมพื้นที่อันเป็นที่ตั้ง ของจังหวัดมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ใช้ภาษากลางในการสื่อความหมายซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมไทยท้องถิ่นภาคกลาง ประชาชนประกอบอาชีพทำนา การตั้งถิ่นฐานจะหนาแน่นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีวิถีชีวิตเป็นแบบ

ชาวนาไทย คือ การรักพวกพ้อง พี่พวาศักดิ์กัน มีความเชื่อ และเคารพบุคคลสำคัญผู้ล่วงลับไปแล้ว มีการใช้เครื่องปั้นดินเผาตามชุมชนและหมู่บ้านในชนบท การละเล่นพื้นบ้านที่เป็นลักษณะเด่น ได้แก่ มังคละราแต่น เต้นกำรำเคียว เพลงปรบไก่ เพลงลำตัด เป็นต้น

นอกจากนี้ในท้องที่จังหวัดเพชรบุรี มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือมี ความสามารถในการปลูกสร้างเรือนไทย ความเป็นช่วงฝีมือที่ประณีตในการตกแต่งวัด และช่าง ประดิษฐ์ต่างๆ เช่น ช่างทอง ช่างแกะสลักลายไทย ลวดลายปูนปั้นประดับพระสถูปเจดีย์

ชนกลุ่มน้อยในท้องถิ่นภาคกลาง มีหลายเผ่าพันธุ์ อาทิ ลาว ไช่ กระเหรี่ยง ในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี ลาวพวน ในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี คนลาว ในเขต จังหวัดเพชรบุรี ปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา มอญ ในอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

ประเพณีรับบัวบางพลี

"ดอกบัว" นับว่าเป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ ให้ความนับถือ โดยทั่วไป ในการนำมาใช้สักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามความเชื่อถือทางพุทธศาสนาในอดีตที่ผ่านมาในพื้นที่บริเวณของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จะเป็น แหล่งที่มีดอกบัวพันธุ์ ดอกบัวหลวงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงของฤดูฝน ดังนั้นจึงมีการจัดหาดอกบัวหลวงที่มี มากมายมาใช้ในการบำเพ็ญกุศลตามพุทธศาสนาของคนไทย ในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ประชาชนในพื้นที่อำเภอมืองสมุทรปราการ อำเภพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และใน พื้นที่จังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ ก็มักจะมีการชักชวนกันพายเรือทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก พร้อมเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดต่างๆ พายเรือร้องเพลงเดินทางมาตามลำคลองสำโรง มายังอำเภอบางพลี เพื่อรับ บัว

สำหรับองค์ประกอบของการจัดงานประเพณีรับบัวของอำเภอบางพลี จังหวัด สมุทรปราการ ที่มีความสำคัญคือการจัดให้มีการแห่พระพุทธรูปของหลวงพ่อโต ที่ประชาชน อำเภอบางพลีและประชาชนทั่วไปรู้จักและให้ความเคารพนับถือกันอย่างมาก โดยทางเรือไปตาม คลอง สำโรง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการไปจนถึงตำบลจรเข้ใหญ่ ในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งก็จะมีประชาชนที่มีบ้านเรือนอยู่ตามสองฝั่งคลองสำโรงที่ขนานเรือแห่รูปของหลวงพ่อโต จำลองแล่นผ่านไปก็จะมีการประดับธงทิวตกแต่งบ้านเรือนและตั้งโต๊ะหมู่บูชาสักการะไปตลอดทั้ง สองฝั่งคลอง คู่สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย

ประเพณีการตักบาตรดอกไม้

ในวันเข้าพรรษา คือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ชาวบ้านวัดพระ พุทธบาท จังหวัดสระบุรี แลบนั้นมีคติเชื่อว่าการบูชา พระรัตนตรัยด้วยดอกไม้รูปเทียน "อามิสบูชา" ในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนานั้นย่อมได้รับผลานิสงส์มากมาย ดังนั้นพอถึงวันเข้าพรรษา ชาวบ้านจะเก็บ

ดอกไม้ป่าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพืชประเภทที่มีกอหรือเหง้าฝังอยู่ใต้ดินเช่นต้นกระชายหรือต้นขมิ้น พืชได้รับความชุ่มชื้นจากฝนลำต้นก็แตกยอดโผล่ขึ้นมาจากดิน สูงประมาณกึ่งเศษ ๆ ดอกมีขนาดเล็ก ออกเป็นช่อตรงบริเวณส่วนยอดของลำต้น หลายสีตั้งงามตามได้แก่สีขาว สีเหลือง และสีเหลืองแซมม่วง ชาวบ้านเรียกชื่อต่างกันไปว่า "ดอกยุงทอง" บ้างหรือ "ดอกหงส์ทอง" บ้าง แต่ที่นิยมเรียกรวมกันก็ว่า "ดอกเข้าพรรษา" เพราะเห็นว่าดอกไม้ป่าเหล่านี้จะบานสะพรั่ง ให้เห็น อย่างดาษดื่นก็เฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษานี่เอง

วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคอีสานเป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ซึ่งปัจจุบันสามารถ แบ่งคนอีสานตามเชื้อสายบรรพบุรุษ ได้ 3 กลุ่มคือ

1. ลาว มีถิ่นฐานตั้งแต่เขตจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด
2. ไทย มีถิ่นฐานต่ำลงมาในเขตจังหวัดนครราชสีมา กลุ่มนี้มีวัฒนธรรม ภาษา และประเพณีแตกต่างไปจากพวกลาวอีสาน

3. เขมร มีถิ่นฐานทางด้านตะวันออกในเขตบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ

กลุ่มคนในภาคอีสาน เป็นผู้รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด ยึดมั่นในพุทธศาสนา และวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง ซึ่งเป็นศูนย์รวมชาวอีสาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

1. การเคารพในพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ทางศาสนาที่มีความผูกพันกับชาวลาวมาอดีต พระบรมธาตุของจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ทั้งในเขต อีสานเหนือและอีสานใต้ จึงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวอีสาน

2. การเคารพสักการะพระปรารักษ์และปราสาทต่างๆ กัน เป็นศิลปะของขอมที่ปรากฏในบริเวณอีสานใต้ แสดงถึงความผูกพันกับดินแดนของกัมพูชาในประวัติศาสตร์ ดังเช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทเขาพนมรุ้ง เป็นต้น

3. การเคารพสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีหรือย่าโม ที่หน้าประตู เมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

ภาคอีสานเป็นที่รู้จักแพร่หลายทางด้านศิลปะแบบเขมร โบราณวัตถุ และโบราณสถาน ที่สำคัญคือศิลาจารึกหลักที่หลังนารายณ์บรมหินธุ์ ปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาท หินเมืองต่ำซึ่งได้รับการยกย่องให้มีคุณค่าทางศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมแบบเขมรและได้รับการจดทะเบียนเป็นมรดกโลกที่สำคัญ

นอกจากนั้น ชาวอีสานเป็นผู้มีความสามารถในการ ทอผ้าไทยมา เป็นเวลาช้านาน ภายหลังจากได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในการสนับสนุน

การทอผ้าไหมของชาวอีสาน ส่งผลให้มีการทอผ้าไทยที่มีคุณภาพสูง อาทิ ผ้าไหม มัดหมี่ ผ้าทอพื้นเมืองลายขิด ผ้าไหมของชาวพุกไทย จังหวัดนครพนม และผ้าไหมอำเภอมักแข้ง เป็นต้น

ประเพณีฮีตสิบสอง

คำว่า "ฮีต" หรือ "ริต" หรือ "จารีตประเพณี" หมายความว่า "ประเพณี อันเนื่องด้วยศีลธรรมซึ่งคนส่วนรวมถือว่ามีค่าแก่สังคม ใครประพฤติฝ่าฝืนหรือดเว้น ไปไม่กระทำ ตามที่กำหนดไว้ ถือว่าผิดเป็นชั่ว" ฮีตสิบสองของชาวอีสานเป็นฮีตที่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องของความเชื่อ ในพระพุทธศาสนาและประเพณีนิยมพื้นบ้าน เป็นประเพณีที่สมาชิกในสังคมจะได้มีโอกาสร่วมชุมชนกันทำบุญประจำทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ทำให้ได้มีโอกาสพบปะและรู้จักมักคุ้นกัน รวมทั้งเป็นจารีตบังคับให้ทุกๆ คนเสียสละทำงานร่วมกัน เมื่อว่างจากงานประจำแล้ว ดังนั้นประเพณีฮีตสิบสองก็คือ ประเพณีสิบสองเดือนนั่นเอง

ประเพณีแรกของฮีตสิบสองจะเริ่มต้นด้วย เดือนเจียงหรือเดือนอ้าย เป็นงานบุญเข้ากรรมซึ่งเป็นการออกจากอาบัติประจำปีตามวิธีการของพระสงฆ์ ในระยะนี้ชาวบ้าน ที่มีจิตศรัทธา เลื่อมใสจะพากันจัดอาหารคาวหวานและข้าวของเครื่องใช้เล็กๆ น้อยๆ ไป ถวายเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้การอยู่กรรมของท่านดำเนินไปด้วยดี นอกจากนั้นยังได้ฟังเทศน์ ฟังธรรม เป็นการได้บุญอีกโสดหนึ่งด้วย ประเพณีเข้ากรรมนี้บางแห่งเชื่อว่าเป็นการทดแทนและระลึกถึงคุณมารดาเพราะมารดาเคยอยู่กรรมนี้มาแล้ว ฉะนั้นเมื่อบวชแล้วจะแทนคุณมารดาได้ก็ต้อง เข้ากรรมเสียก่อน ประเพณีเข้ากรรมนี้ไม่ได้กำหนดวันลงไปแน่นอน แต่จะอยู่ในระหว่างเดือนอ้าย

เดือนยี่เป็นระยะเวลาที่ช่างออกรวงแก่จัดและรอการเก็บเกี่ยว ในเดือนนี้จึงมีประเพณีเกี่ยวข้องกับการเก็บและการนวดข้าว เรียกว่า บุญคูณลาน ไม่กำหนดวันแน่นอน เป็นแต่ว่าเมื่อนวดข้าวเสร็จแล้ว ชาวนาจะประกอบพิธีทำบุญกันที่ลานนั่นเอง แต่ถ้าหากขนข้าวขึ้นยุ้งแล้ว มักทำบุญที่บ้านหรือทำรวมกันที่หมู่บ้าน เป็นลักษณะการทำบุญบูชา แม่โพสพ เมื่อได้ข้าวมาสู่ลานแล้วนั่นเอง

เดือนสามเป็นการทำบุญข้าวจี ชาวบ้านจะเอาข้าวเหนียวมาปั้นแล้วจี คำว่าจี ก็คือปั้นนั่นเอง วิธีทำคือนำข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนขนาดโตเท่าไข่ห่าน แล้วเสียบปลายไม้ที่เหลาเตรียมไว้ ไม้ไผ่นี้ยาวประมาณ 75 เซนติเมตร ใหญ่ขนาดนิ้วมือจีหรืออังบนไฟอ่อนๆ พลิกไปพลิกมาจนเหลืองทั่วกันดีแล้ว นำมาทอดด้วยไฟแล้วนำไปจี่อีกที ไข่ที่ใช้น้ำใช้ทั้งไข่แดงและไข่ขาวดีให้เข้ากัน พอไข่เหลืองมีกลิ่นหอมก็ดึงไม้้ออก เอาน้ำตาลปึกหรือน้ำอ้อยใส่เข้าไปเป็นไส้หวานจะนำไปถวายพระ พร้อมด้วยอาหารคาวหวานชนิดต่างๆ จากนั้นก็มีการถือศีล ฟังพระเทศน์เสร็จจากเลี้ยงพระก็มีการเช่นปู่ย่าเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่อบรมบรูญ

เดือนสี่เป็นงานทำบุญพระเวส (พระเวศ) หรือบุญคบงันหรือ เทศน์มหาชาติการทำบุญพระเวสนั้นแบ่งเป็นสามวัน วันแรกเป็นวันรวมหรือที่พื้นเมืองเรียกว่า มื้อโสม วันที่สองมีการแห่พระเวสสังคร กัณหา ซาลี และพระนางมัทรี มีการเข็งนำหน้า วันที่สาม ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญพระเวสนี้ จะมีการตกแต่งศาลาให้คล้ายกับพระเวสสังครในเขาวงกต ชาวบ้านมีหน้าที่หาอาหารมาเลี้ยงพระและแขกหรือ งานนี้จะมีผู้คนจากที่ต่าง ๆ มาชุมนุมกัน ทุกคนหนุ่มสาว คนเฒ่าคนแก่ ต่างคนก็ร่วมแรงร่วมใจกันหาเงินเข้าวัด เพื่อที่พระจะได้นำไปบูรณะ ซ่อมแซมวัด

เดือนห้าเป็นงานบุญสงกราน์ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่าวันสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เมื่อถึงงานสงกรานต์ชาวบ้านจะหยุดทำงานเพื่อมาร่วมสนุกสนานกันเป็นเวลาถึงเจ็ดวัน ในระหว่างนั้นก็มีการสงกราน์พระพุทธรูป พระสงฆ์ โดยชาวบ้านจะทำพาม (ปะรำ) แล้วเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐาน ณ ปะรำพิธี บนปะรำมีรางน้ำ ทำเป็นรูปพญานาคที่ไว้สำหรับสงกราน์พระพุทธรูปที่หนึ่ง พระสงฆ์ที่หนึ่ง

ในตอนเช้าของวันงานบุญสงกราน์ ชาวบ้านก็พากันทำบุญตักบาตรถวายจังหันพอถึงกลางวันก็ถวายเพล ราวเที่ยงวันจึงนำดอกไม้ ธูปเทียน น้ำมัน และของ หอมไปสงกราน์พระ แล้วรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ให้อยู่เย็นเป็นสุขสืบไป จากนั้นก็มีการสาดน้ำ ตอนบ่ายหลังจากเล่นสาดน้ำแล้วก็จะไปเก็บดอกไม้ตามไร่นาป่าเขาใกล้ๆ หมู่บ้านมา เตรียมไว้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุกรี เทพชาติ (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางการสอนของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เพื่อพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีแนวความคิดเกี่ยวกับการสอน 3 แนวทางคือ การสอนเพื่อพัฒนามนุษย์ การสอนที่ส่งผลให้เกิดปัญญา และการสอนเพื่อให้เกิดปัญญาตามหลักไตรสิกขา แนวคิดการสอนทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา โดยเน้นการสอนที่เป็นการฝึกฝนพัฒนาในลักษณะขององค์รวม มีเป้าหมายในการพัฒนาปัญญาที่ทำให้ผู้เรียนมีความคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผลในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโ (โสมเกษตริินทร์) (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการสื่อสารด้วยการวิธีการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียง วิทยุ

โทรทัศน์ สื่อผ่านหนังสือพิมพ์ สื่อเอกสาร แผ่นพับ หรือโปรสเตอร์ สามารถชี้แนะและปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ประชาชนได้

พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 9 (อัฐยศ) (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อดุสิต ปรีสุทโธ) ผลการวิจัยพบว่า พระราชวิทยาลัย (หลวงพ่อดุสิต ปรีสุทโธ) ใช้วิธีการเผยแพร่ด้วยการสนทนาธรรม การตอบคำถาม การพูดภาษาพื้นบ้าน การอารามณ์ขันให้แก่ผู้ฟัง และการใช้สื่อสัญลักษณ์ คือการเคาะหัวแทนการประพรมน้ำ พระพุทธมนต์ วัตถุมงคล การฟังตะกรุด จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านโดยมิขาด ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่สื่อถึงผู้ฟังได้ง่ายที่สุด ทำให้มีคนทุกระดับชั้นต่างเข้าไปกราบนมัสการท่านทำให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก

พระวุฒิกุล วุฒิกุล โธ (พรมพิมพ์) (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูร ชุมมจิตโต) ผลการวิจัยพบว่า เทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูร ชุมมจิตโต) ได้ใช้วิธีการเผยแพร่ 6 วิธีคือ การนำเสนอด้วยวิธีการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การนำเสนอด้วยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ การนำเสนอด้วยวิธีการยกพุทธภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ บทกลอน การนำเสนอด้วยวิธีการเชื่อมโยงเรื่องราวสถานการณ์ต่างๆ การนำเสนอด้วยวิธีการยกบุคคลตัวอย่าง ประกอบการบรรยาย การนำเสนอด้วยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน การเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมนี (ประยูร ชุมมจิตโต) นำเสนอไว้ 4 อย่างคือ พุทธธรรมที่มีเนื้อหาพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดชีวิตที่ดีงาม พุทธธรรมที่มีเนื้อหาบูรณาการเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พุทธธรรมที่แสดงเป็นพระธรรมเทศนา พุทธธรรมที่มีเนื้อหาเป็นวิชาการ ซึ่งเทคนิคและวิธีการเผยแพร่ของพระราชวรมนี (ประยูร ชุมมจิตโต) อยู่ในระดับดีที่พระสงฆ์ปัจจุบันควรถือเป็นแบบอย่างในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

พระมหาศัญญา ปญญาวิจิตโต (โปรงใจ) (2543, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษารูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมของพระพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก “หลวงตา-แพรวเอื้อไม้ม”) ผลการวิจัยพบว่า พระพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก “หลวงตา-แพรวเอื้อไม้ม”) ได้ใช้วิธีการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์และนำเข้าสู่การเทศน์และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม อภิปราย โต้แย้ง และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว ซึ่งประยุกต์มาจากรูปแบบการเทศน์มหาชาติ และการเทศน์ธรรมวัตรตามประเพณีโบราณ และได้เผยแพร่พุทธธรรมโดยการเทศน์ตามวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ เขียนบทความธรรมะลงทางหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร เพื่อบรรเทาความโลภ ความโกรธ ความหลงของผู้ฟังและผู้อ่าน ผู้ที่ศึกษาก็จะมีความทุกข์น้อยลงทำให้ผู้ฟังผู้อ่านเกิดความประพฤตินทางที่ดีขึ้น อีกทั้งยังใช้วิธีการเผยแพร่พุทธธรรมด้วยการเขียนวรรณกรรม

เรื่องสั้นต่างๆ เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการอธิบายสะท้อนให้เห็นภาพจริงสามารถ ชักจูง โน้มน้าว จิตใจผู้อ่านให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเองส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ทำให้สังคมเกิดความสันติสุขคนในสังคมเกิดจิตสำนึกในการปฏิบัติตนในด้านต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

พระสุนทร รตนปญโญ (มคดียาภักดิ์) (2549, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในยุคปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า การเผยแพร่ที่เกิดจากพระสงฆ์คือ มีโอกาสน้อยในการเทศน์ มีประสบการณ์น้อยและขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ วิชาการสื่อสารสมัยใหม่ ไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง ขาดความรู้ภาษาต่างประเทศ ปัจจัยที่ทำให้การเผยแพร่ไม่ประสบความสำเร็จคือ ภาษานักเผยแพร่ไม่เข้าใจในภาษาท้องถิ่น ขาดวิธีการนำเสนอแบบใหม่ๆ ทักษะคติของผู้ฟังที่มีต่อพระนักเผยแผ่ ท้องถิ่นบางที่ไม่เหมาะแก่การเผยแพร่ ภัยและเพศผู้ฟังต่างกัน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้การเผยแพร่ไม่ประสบความสำเร็จ

แนวทางการแก้ไขในการสื่อสารธรรมะ คือ พระสงฆ์ต้องศึกษาภาษาธรรมะให้มีความเข้าใจแตกฉาน ศึกษาภาษาท้องถิ่นที่จะไปเผยแผ่ให้เข้าใจ ศึกษาบริบททางสังคมให้กว้างเพื่อมองเห็นพฤติกรรมของผู้ฟัง ศึกษาวิธีการสื่อสาร วิชาการสมัยใหม่เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการนำเสนอธรรมะ ปรับปรุงภาษาให้มีความเข้าใจง่าย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้การเผยแพร่ธรรมะประสบความสำเร็จ